

Dissertatio juridica inauguralis de repudiis et divortiis

<https://hdl.handle.net/1874/345231>

29.

DISSERTATIO JURIDICA
IN A U G U R A L I S,
D E

REPUDIIS ET DIVORTIIS,

Q U A M,

ANNUENTE DEO TER OPT. MAX.

Auctoritate Magnifici D. Rectoris,

M. JOHANNIS LEUSDEN,

Philosophiæ Doctoris, & Linguae Sanctæ in Illustri
Academiâ Ultrajectinâ Professoris Ordinarii,

NEC NON

*Amplissimi Senatus Academici consensu, & Nobilissime
Facultatis JURIDICÆ Decreto,*

PRO GRADU DOCTORATUS

Summisque in UTROQUE JURE Honoribus & Privilegiis
ritè ac legitimè consequendis,

Eruditorum Examine subicit

JANUS à SUCHTELEN, DAVENTRIENSIS.

A. D. 2. SEPTEMBRIS hora locoque solitis.

TRAJECTI ad RHENUM,

Ex Officinâ FRANCISCI HALMA, Academiae
Typographi, clō lōc xciii.

AMPLISSIMIS. GRAVISSIMIS.
VIRIS.
DOMINIS.
D. GERARDO. à SUCHTELEN.
INCLYTAE. DAVENTRIENSIS. REIPUBLICAE.
CONSULI.
COLLEGII. ARCHITHALASSICI. QUOD. VIGET.
AMSTELODAMI.
ASSESSORI. SPECTATISSIMO.
PARENTI. SUO.
PER. TOTUM. VITAE. CURSUM. OMNI. PIETATIS. GENERE.
HONORANDO. COLENDO.
NEC NON
D. GISBERTO. CUPERO.
PERMAGNO. LITTERATI. ORBIS.
ORNAMENTO.
LAUDATÆ. REIPUBLICÆ.
CONSULI.
SIMULQUE. QUONDAM.
ANTIQUITATUM. HISTORiarUM. LINGUARUM.
IN. EJUSDEM. GYMNASIÛ.
PROFESSORI. EXCELLENTISSIMO.

NUNC

NUNC

CONCESSUS: ILLUSTRISSIMORUM. AC. PRÆPOTENTIUM.

FOEDERATI BELGII.

ORDINUM.

MEMBRO.

PATRIÆ. PATRI.

EX. UXORE. PATRUO.

IMPULSORI. STUDIORUM. MEORUM.

FIDELISSIMO.

PRO. SINGULARI. BENEVOLENTIA. ET. INGENTIBUS. BENEFICIIS.

PER. OMNES. DIES.

SUSPICIENDO.

Hanc inauguralem dissertationem

Confecrat

JANUS à SUCHTELEN.

P R O O E M I U M.

 Uoniam in omnibus Athenæis hodie
viget celebris ille mos, nullius nomen
in Doctorum albo posse inscribi nisi
specimina quædam istius doctrine ge-
neris, cui incubuit, edat, dicturum
de REPUDIIS ET DIVORTIIS, una
ex quatuor mihi ab ILLUSTRISSIMO ACADEMIÆ
SENATU præscriptis materia, proposui. Verum cum
cujusque rei originem spectandam esse moneat Jurecon-
sultus in. l. 1. ff. de Orig. jur. non inutile fore, arbi-
tror, ut SPONSALIA, cum juxta. l. 13. §. 3. ff. ad
l. Jul. de adult. Spes matrimonii dicantur, & quæ
ad eorum celebrationem pertineant, nec non veterem
nuptiarum ritum perspiciamus, ut tanto faciliori opera
colligere possimus, quem locum sibi vindicent REPUDIA,
ac ad quas res spectent DIVORTIA.

INAUGURALIS
DE
REPUDIIS
ET DIVORTIIS.

CAP. I.

DE SPONSALIBUS.

§. I.

SPONSALIA sunt mentio & repromissio nuptiarum futurarum; teste Florentino in l. 1. ff. de Sponsal.

§. II. Sola mentio non sufficiebat, quippe mentio est primus sermo, & tractatus de nuptiis contrahendis; non vero contractus ullus, ideoque dicit *Jureconf. & repromissionem*; quamquam in *Græco textu*, qui extat in *Synopsi Basilicæ*

lib. XXVII. l. tit. I. cap. I. inveniatur *πρόσθεσις*, mentio & repromissio; quo nomine plerumque significatur nuda cautio, sive promissio stipulanti facta, non datis fidejussoribus, uti annotat *Cujac. in parat. Cod. ad h. t.* Aliquando tamen fidejussores posse accedere huic stipulationi, docet nos *Servius ad lib. X. Aeneid. vers. 79.* *Ante usum tabularum*, inquit, *matrimonii cautiones sibi invicem emitebant, in quibus spondebant, se consentire in jura matrimonii, & fidejussores dabant.* Utitur & *JCTus* dictionibus *nuptiarum futurarum.* Permagna ex hisce inter sponsalia & nuptias colligenda est differentia, quæ non tantum nec Græcis, cum aliud illis est *πρόσθεσις* nuptias ambire; aliud *γαμειν* uxorem ducere: Nee in sacris paginis, *Deut. XX. VII.*

Matth. I. 18. quod & observat *Beza* in *tr. suo de Repud. & Divort.* pag. 1. Verum etiam nec Romanis incognita fuit. Jure enim Romano Sponsalia verbis futuris, veluti *ducam te in uxorem; eris mihi uxor*, ut monet *Perez. ad tit. de Sponsal.* Nuptiæ verbis in præsens tempus conceptis, ut *Accipio te in virum; Accipio te in uxorem*, contrahebantur, testantibus *Duaren. ad tit. solut. matrim. cap. 1.* *Barnab. Brisson. in tr. de formulis pag. 543.* Hinc apparet, a jure Romano civili plane aliena esse illa Canonum Sponsalia de præsens, illaque magis nuptias quam Sponsalia appellanda esse, cui adferri videtur *Covarr. ad lib. IV. Decretal. cap. 1.*

Sponsaliorum etymologia.

Unde nata est Sponsi Sponsæque appellatio.

§. III. Hæc dicta sunt Auctore Jcto Ulpiano a Spondendo, quia Veteribus moris erat futuras uxores sibi spondere & stipulari *l. 2. ff. de sponsal.* Hinc Sponsi Sponsæque nata est appellatio, uti ajunt *Idem Florentinus in l. 35. ff. eod. Varro lib. v. de Ling. Lat. pag. 59.* ac ex *Servio Sulpicio Aulus Gell. lib. IV. Noct. Att. cap. IV.* *Qui uxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur, eam in matrimonium ductum iri; qui daturus erat, iidem spondebat. Is contractus stipulationum, sponsionumque dicebatur Sponsalia; tum que promissa erat, Sponsa appellabatur, qui sponderat ducturum Sponsus. Quem locum etiam adducit *Alciat. lib. I. Parergon cap. 2.* cum dicit, hæc dicta esse à Sponsore, qualis dicitur is, qui pro alio promittit; quam sententiam admitti posse putat *Covarr. d. loco.**

Quo modo olim contrahebantur Sponsalia.

§. IV. Certà circa hæc contrahenda Veteres utebantur formulâ, cujus adhuc nobis relicta sunt vestigia apud *Plant. in Curcul. Act. v. Sc. II. vers. 74.*

Spondeſne miles mihi hanc uxorem?

Spondeo.

In Trinummo Act. II, Sc. IV. vers. 98. & seqq.

Sine dote posco tuam sororem filio.

Quæ res bene vortat! habeoſ pactam?

Quid taces?

Pro Di immortales, conditionem quojuſmodi!

Quin fabulare, Di bene vortant! Spondeo.

Et in vers. 170. & seqq. ejusdem Act. & Sc.

Nunc tuam sororem filio posco meo.

Quæ

Qua res bene vertat, quid nunc? etiam consulis.
Quid istic? quando na vis, Di bene vertant!
 Spondeo.

Et similiter *Act. v. Sc. II. vers. 33. D. Comaed.*

Sponden' ergo tuam gnatam uxorem mihi?

Spondeo.

§ V. Qua stipulationum sponsionumque formula observa-
 ta conventionibusque Sponsalitiis (de dote scil. donationibus
 propter nuptias & arrhis Sponsalitiis) factis ac in tabulas re-
 latis (quæ *Nuptiales* vocabantur, uti constat *ex l. 9. C. de*
Nuptiis. Apul. Apolog. 2. Hæbes, ait, Emiliane, causam totam,
cur tabule nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido sint, sed
in villa urbana consignata.) nec non iis signatis (à decem nem-
 pe testibus, ut per Ambrosii locum adstruere conatur *Fr.*
Hotm. in tr. de Spons. quod plerumque post contractum matri-
monium fieri solebat, teste Scævola in L. Seja, quæ est 66 ff.
de Donat. inter vir. & ux. Quò facit illud Juvenal. in Sat. II.
vers. 119.

Signata tabula: dictum feliciter.)

Virgo, quæ mentione nuptiarum tantum facta & adhuc non
 promissa *Sperata* (de qua apud *Plaut. in Amphitru. Act. II. Sc.*
II. vers. 44.

Amphitruo uxorem salutat letus speratam suam.

Eundem in *Pænulo Act. v. Sc. IV. vers. 97.*

Sperata salve.)

ac nuda interposita conventionem *Pacta dicta* (de qua *Tacit.*
lib. 2. Ann. c. 43. Silani, inquit, filia Neroni vetustissimo libero-
rum pacta est.) dicebatur *Sponsa*; quam distinctionem haud
 ineleganter tradit *Arnob. adv. gent. lib. IV. pag. 140. Habent,*
ait, speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus Sponsas.

§ VI. Cæterum succedente tempore necessaria non fuit
 illa stipulationum interventio; quoniam sufficit nudus con-
 sensus ad constituenda Sponsalia, sicut indicat *L. 4. pr. ff. de*

Sponsal. quapropter secundum Cujac. in parat. Digest. ad in. de
Sponsal. pactiones potius sint, quam contractus, licet nomen
vetus retineant. Nee amplius desideratur, ut tantum fiant
inter presentes, Arg. l. 1. ff. de Verb. Obl. Inter absentes enim
 etiam

De Prox-
 nectis & li-
 detur, ut ex
 formam
 Quando
 virgo dice-
 batur Spe-
 rata, Pacta,
 Sponsa.

Personæ
 contractus
 vice versa, qui a nupti-
 obsequio
 contractus
 militio

Stipulatio-
 num abo-
 litio.

etiam juxta *l. 4. §. 1. l. 5. & ult. ff. de Sponsal.* fieri possunt, modo iis de illis non alienum sit, ratumve postea habeant. Ac nihil interest teste *Paulo l. 7. pr. ff. eod.* utrum testatio interponatur, an quis sine scriptura spondeat.

De Proxenetis & illorum mercede.

§. VII. Aderant huic negotio certi quidam homines Proxenetæ, antea, ut ex *Val. Max. Lib. 2. Cap. 1. num. 2. & M. Tull. Lib. 1. de Divinat. num. 16.* colligere volunt Eruditi, Auspices dicti, quorum intercessione contractus & nuptiæ conciliabantur. Hi præstito officio mercedem *Proxeneticum* appellatam accipiebant, cui modum postea imposuit Justinianus constitutione quadam Græca, quæ jam est *l. 6. C. de sponsal.* quam integram ex *Basilicis* restituit *Jacob. Cujac. in Lib. Obsevat. xi. Cap. 18.* ut, si pactum intercesserit, non ultra vicesimam partem dotis & donationis ante nuptias exigere possint, ita tamen, ut si vicesima excedat decem libras auri, non ultra decem libras sibi caveant: minus vero, si quidem volent, ut accipiant, liberum ipsis est. Itaque si dos fuerit ducentarum librarum auri, decem rectè sibi cavebunt; si trecentarum, etiam decem non xv. sibi rectè cavebunt. Quod si plus ea quantitate acceperint, id per *conditionem indebiti* restituere coguntur, quæ datur heredi & contra heredem, & insuper poena decem librarum auri puniuntur.

Personæ contrahentes.

§. VIII. Contrahuntur sponsalia juxta *Paulum* ab iis, à quibus & nuptiæ contrahi possunt *l. 60. §. 5. de Rit. Nupt.* Et vice versa, qui à nuptiis, illi quoque à sponsalibus repelluntur *l. 16. ff. de Sponsal.* Nihilominus tamen quidam inveniuntur, qui quidem Sponsalia, at non nuptias rectè contrahunt, ut *Provinciarum Præsides*; *Viduae* intra annum luctus *l. 38. ff. de Rit. Nupt. l. 10. ff. de his qui nor. inf. & impuberes septennio majores*, cum in *Sponsalibus etas contrahentium definita non est, ut in matrimoniis*, ut loquitur *Jurisconsultus Modestinus in l. 14. ff. de sponsal.* quapropter a primordio etatis sponsalia efficere possunt, si modo id fieri ab utraque parte intelligatur: quem intellectum certis determinat annis, cum dicit, *id est, si non sint minores quam septem annis.* Ante septem itaque annos infantes, dum intelligere non præsumuntur, quid agatur, consensum, qui præsupponit intellectum, omninò præstare non possunt; atque

hinc

hinc est, quod refert *Clem. Lib. 1. Padag. c. 9.* Græcos scil. infantem & stultum dixisse *ἄνωγος*. Non valent igitur etiam sponsalia à Parentibus de infantibus in cunis degentibus contracta; quamquam sæpissime fieri solere tam apud Romanos, quam alias gentes, multa nos docent exempla. Deidemia Pyrrhi soror desponsa erat Alexandro Alexandri M. & Roxanis filio infanti. *Plut. in Pyrrho pag. 384. L. F.* Augustus sponsam habuerat adolescens Publii Servilii Isaurici filiam: sed reconciliatus post primam discordiam Antonio & postulanti- bus utriusque militibus, ut & necessitudine aliqua jungerentur, privignam ejus Claudiam, Fulviæ ex Pub. Clodio filiam, duxit uxorem nondum nubilem, ut istis verbis refert *Tranquill. in Off. cap. 62.* Verum postea idem Imperator cum perspectum habuisset, talia immatura Sponsalia fieri in fraudem legis Papiæ Poppeæ, ut videlicet maritorum præmiis ea lege constitutis fruantur, voluit licentiam illam coarctare, & certum tempus, quod biennii est, sponsas habendi constituere, cujus constitutionis meminit *Suet. in ejus vita cap. 34.* quam prolixius Græcis verbis explicat *Dio pag. 532.* quorum sensum latinitate donavit *Barnab. Briffon. in tr. suo de R. Nupt.* cujus verba ita sonant: *Quoniam autem quidam infantes puellas despondentes, præmiis quidem conjugum fruebantur, caterum effectum rei & conjugum opus non prestabant, ea sponsalia vires nullas habere constituit, post qua duobus transactis annis sponsa duci minimè posset: Hoc est, ut omnino decennis virgo desponderetur, si quidem ex ea commodi quid capere Sponsus vellet. Duodecimo namque anno virgo matura viro & nubilis existimabatur.* Sed non diu post Octavium vires suas illa retinuit: Claudius enim Imp. filiam suam Silano nondum puberi despondit, qua de re testis est *Tranq. locus in vita Claud. Cap. 24.* quod posterioribus temporibus per d. Modestini l. 14. ff. de Sponsal. iterum mutatum est, quem etiam Imp. Leo in *Nov. 109.* Canonesque in *Causa 30. Quest. 11. & in Lib. IV. Decretal. tit. de desponsat. impub. cap. 1, 2, 4, 5, 12, & 13.* sequuti sunt, nihilque interest, utrum ambo sint infantes, an alteruter: ab utraque enim parte (ut dictum supra) desideratur intellectus, ac per consequens etiam consensus. *Cap. unic. eod. in Lib. Decret. VI.*

B

§. IX. Cæ.

Augustus
improbat
illam ab
incunabilis
Sponsas
habendi
licentiam.

Augusti
constitutio.

Augusti
Lex à
Claudio
non obser-
vatur.

Qualis
consensus
requiritur.

§. IX. Cæterum non tantum exigitur consensus à parte liberorum, verum etiam à parte parentum, quorum in potestate sunt constituti. *l. 11. l. 13. ff. de Sponsal. l. 2. ff. de Rit. Nupt.* Parvi tamen refert, an expressè vel tacitè interponatur, modò hi in liberorum sponsalibus non dissentiant, & illi parentum voluntati non repugnent. *l. 7. in fin. §. 12. pr. ff. de Sponsal.*

In signum
Sponsalio-
rum con-
tractorum
dabantur
arrhæ, ut
in emptio-
nibus.
Arrharum
nomine
dabatur
annulus
pronubus.

§. X. In argumentum & pignus sponsionis de futuris nuptiis contractæ arrhæ ad exemplum aliorum contractuum, inter quos hæc secundum jus verustissimum à Servio Sulpicio Neratioque in *d. Aul. Gell. loco* recensentur, à Sponso Sponsæ dabantur, quæ nuptiis secutis reddebantur, vel in donationem propter nuptias imputabantur, uti asserit Cujac. in *Parat. Cod. de Sponsal. §. c.* Harum nomine dabatur annulus, qui PRONUBUS dicebatur, quem in digito proximo minimo manus sinistrae & Græci Veteres & Romani gestabant, ut scilicet arctissimo vinculo illorum corda etiam jungerentur, cujus rei causam ab Appione in *Libris Egyptiacis relictam adducit Aul. Gell. in Lib. x. Noct. Att. C. x.* Quod, inquit, insectis aperitisque humanis corporibus, ut mos in *Egypto* fuit, quas Græci *ávaτοπιδς* appellant, repertum est, nervum quendam tenuissimum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere ac pervenire: propterea non inscitum visum esse, cum potissimum digitum talis honore decorandum, qui continens & quasi connexus esse cum principatu cordis videretur. Similiter etiam *Macrob. Lib. Saturnal. VII. Cap. 13.* Sed, ait, *libris anatomicorum* postea consultis verum reperit, nervum quendam de corde natum priorsum pergere usque ad digitum manus sinistrae minimo proximum, & illic desinere implicatum ceteris ejusdem digiti nervis: & ideo visum Veteribus, ut ille digitus annulo tanquam corona circumdaretur. De quo more etiam agit *l. 36. §. ult. ff. de donat. int. vir. & ux.* Aliquando dabantur monilia aliaque pretiosa, ut invenimus apud *Capitol. in Maximino Juniore*, cum refert, manserunt autem apud eam arrhæ regie, quæ tales fuerunt: Monolium de albis novem, reticulum de prasinis decem, dextrocherium cum castula de hyacinthis quatuor, præter vestes auratas & omnes regias, ceteraque insignia Sponsaliorum. Qua de re etiam mentionem facit Cujac. *Observat.*

Interdum
res pretio-
sæ.

Sat. xi. Cap. 17. Interveniebat præterea sapissimè, non fem- De inter-
per, ut loquitur Imp. Constantinus in l. 16. C. de donat. ante ventu O-
nupt. osculum, quod multis nationibus religiosissimum erat; sculi.
quippè per illud resignabatur pudor, ut scribit Tertullian. in
Lib. de Virginib. veland. Cap. xi. his verbis: Si autem ad desponsa-
tionem velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixta sunt per
osculum & dexteram, per qua primum resignarunt pudorem: Spiritu,
per commune conscientia pignus, quo totam condixerunt confusionem
&c. Hinc Ovid. Lib. 1. Amor. Eleg. IV. vers. 49.

Oscula si dederis, fies manifestus amator.

Plura de osculis petentibus consulendi sunt Salmuth ad Pan-
ciroll. Lib. 1. Tit. xvi. Brisson. Hotmannique in tr. de Ritu Nupt.
Donationes insuper Sponsalitiæ accedebant, quæ non tan- Sponsali-
tum dabantur à Sponso Sponsæ, sed & à Sponsa Sponso, quo tix dona-
respicere videtur Varro d. Lib. v. de Ling. Lat. cum dicit, pecuniam tionis,
nuptiarum causa Sponso promissam appellatam fuisse Sponsam. Huc
etiam spectant duæ istæ Constantini constitutiones l. 15. &
l. 16. C. de donat. ant. nupt. in quarum ultima profitetur ipse
Imperator, tales tamen raro fieri, cujus rationem suppeditat
Glossator ad l. 4. in fin. ff. ad SCium Vell. Hæ donationes, si da-
rentur, ut nuptiæ fiant, nuptiis non secutis repetuntur.
l. 2. & l. 7. C. de donat. ant. nupt. At si simpliciter largiendi
animo factæ sint, non revocantur, ac dissoluto matrimonio
firmæ manent. l. xi. & l. xii. C. eod. tales enim magis be-
nevolentia, amorisque, quam matrimonii contrahendi cau-
sa factæ videntur. Verum cum Constantino Imp. illa Vete-
rum sententia, quæ donationes in Sponsam factas nuptiis Veterum
quoquè non secutis valere decreverat, displicuisset, sententiam
iussit in dd. ll. 15. & 16. ut, si Sponsus Sponsæ, vel e- circa illas
converso, donet, semper intelligatur dare sub conditione, donatio-
si matrimonium sequatur; statuitque in eos easve, quorum qua nes rejicit
rumve culpa nuptiis impedimentum allatum sit, poenam, de Constant.
qua inf. ad seq. Cap. de REPUDIIS dicendum erit.

§. XI. Ex hoc veteri Sponsaliorum contractu nascebatur Qualis
civilis obligatio ad nuptias perficiendas, atque ex ea dabatur actio nasci
actio ex SPONSU dicta, contra eum eamve, per quem quamve solet ex
factum erat, quo minus nuptiæ sequerentur, ad id quod in- hoc con-
terest, tractu.

terest, aut certam summam in stipulationem poenæ nomine deductam, sicut apparet. ex d. *Varr. loco Serviique Sulpicii relictis verbis ab Aul. Gell. in citato lib. IV. cap. IV. prolatis*, quæ ita sese habent: *Sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex Sponſu agebat, iudices cognoscebant. Iudex, quam ob rem data acceptave non esset uxor, querebat. Si nihil justa causa videbatur, luem pecunia aestimabat, quantique interfuerat, eam uxorem accipi aut dari, eum, qui sponſonderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc jus Sponsaliorum observatum dicit Servius ad id tempus, quo civitas universo Latio lege Julia data est.*

Quam diu duravit illa.

In quem annum incidit illa juris mutatio.

§. XII. Duravit ergò illa actio, usque dum Latinis belli Italici extinguendi causa jus suffragii ferendi, petendique magistratus (nempe ut alter Consulum Latinus esset) tributum est lege Julia, lata à L. Jul. Cæsare vel in extremo sui consulatus, occiso in Marſico sive Latino prælio Collega ejus P. Rutilio A. U. C. 1061XIII. ut *Sigon. putat in Lib. de Antiq. jure Latii* vel A. post U. C. 1061XIV. Cn. Pomp. Strabone & L. Porcio Cat. Coss. cum Censor fuit, uti observat *Pyghius in lib. Annal. Rom. xv.*

Romano utuntur jure Latini, ex quo nulla datur actio.

§. XIII. Ab illo igitur tempore illud Latinorum jus in desuetudinem abiit, ac Romanorum ad illos pervenit, ex quo nulla civilis efficax obligatio, nec inde actio (licet poenalis stipulatio interposita esset. *l. 71. §. 1. ff. de cond. & demonstr. l. 2. C. de inutil. stipul. l. 134. pr. ff. de V. Obl. ut scilicet libera esset contrahendi potestas, & coacta matrimonia, quæ frequenter difficiles sortiuntur exitus, impediuntur. l. pen. in fin. C. de Sponsal. l. 12. l. 14. C. de Nupt.) oriebatur contra eamve, qui quæve sine justa causa Sponsalia remiserat, unde libera facta esse videtur renunciatio, quæ Veteribus REPUDIUM dicta fuit; quò respexisse videntur *M. Varro in d. lib. v. de ling. Lat. pag. 59. cum refert: Non enim, si nolebat, dabat, quod Sponſu erat alligatus. & suis temporibus Impp. Diocletianus & Max. uti constat ex ipsorum constitutione. l. 1. C. de Sponsal. cujus hæc sunt verba: Alii desponsata, renunciare conditioni, & nubere alii non prohibentur.**

C A P. II.

D E R E P U D I I S.

§. I. **P**ostquam dictum est hactenus, de Sponsalibus, & qualem ritum circa illa contrahenda observarunt Veteres, requirit propositæ materiæ ordo, ut jam explicemus, quo modo dissolverentur.

§. II. Solvuntur itaque Sponsalia **REPUDIUM**, quod dicitur Repudium quid sit, & quam longe à Divortio distet- potest, quod sit *dissolutio Sponsaliorum*, ut **DIVORTIUM** matrimoniorum. Hinc dicunt Jureconsulti *Modestinus in l. 101. §. 1. ff. de verb. sign. Divortium inter virum & uxorem fieri dicitur: Repudium vero Sponsa remitti videtur. Et Paulus in l. 191. ff. eod. Inter divortium & repudium hoc interest, quod repudiari etiam futurum matrimonium potest: Non rectè autem Sponsa divortisse dicitur.*

Repudium ergo proprie ad Sponsalia pertinet, etiamsi sæpissime pro divortio sumitur, ut apud *Tranq. in Jul. cap. 1. Corneliam Cinna quater consulis filiam duxit uxorem, ex qua illi mox Julia nata est: neque, ut repudiaret, compelli à Dictatore Sylla ullo modo potuit. Idem in Claud. cap. 26.*

§. III. Hoc ita appellatum est, Auctore *Festo in voc. Repudium*, quod sit ob rem pudendam; quia scilicet tam arcta honestaque inter contrahentes fit conjunctio, quæ sine aliqua pudoris rejectione sive jactura dissolvi non potest. *Mesenb. parat. de divort. & repud. §. 6.* Unde suam acceperit originem nomen repudii.

§. IV. Hujus an *Moses*, aliusve fuerit auctor, nec ex *Sacris paginis*, nec ex *Veterum relictis monumentis* certè constat. Suspiciari tamen licet, *Mosen*, cum *in Deuteron. cap. 24. vers. 1.* Judæis à matrimonio consummato recedere permiserit, etiam dedisse libertatem recedendi à Sponsalibus, dum tantum spes sunt *matrimonii*, ut dicitur *in d. l. 13. ff. ad Jul. de Adult.* ac idcirco nulla tam magna pro Sponsalibus quam matrimonio perfecto non dissolvendo militat ratio; unde juxta *Ulpianum in l. 21. ff. de Reg. jur.* dici possit, *Non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.* Dubium verò non est, an apud *Judæos* Sponsalia per **REPUDIUM** dissol-

vi possent. Satis enim locuples hac de re testis est illud Josephi exemplum apud *Matth. cap. 1. vers. 19.* Mariam ipsi desponsatam clam repudiare volentis: At, ut rectè apud illos fieret repudium, desiderabatur **LIBELLUS REPUDIII**, quod apertissimè Rabbinorum *Aquila Moses ben Maimon in Haleck. Schoth. cap. 1. §. 3.* declarat Hebraicis verbis, quæ in Latinum transfudit sermonem *Permagus in hoc saculo Theologus nec non meliorum literarum non minus grande decus Antonius Bynæus in tr. suo de Natali Jesu Christi lib. 1. cap. 11. num. X.* Posteaquam, inquit, acquisita est mulier, & facta sponsa, licet nondum vel à marito cognita, vel in domum ejus sit deducta, re vera est uxor viri, & qui rem cum ea habet, exceptio ipsius marito, reus mortis est domui judicii: Quod si voluerit eam repudiare, neesse est, ut id fiat libello repudii. Sponsa itaque apud Israëlitas eodem modo repudianda, ut uxor à viro dimittenda esse videtur, de quo modo inspiciendum est. *Demter. cit. loco.*

Quando primum Romæ factum est.

§. V. Apud Judæos illud non tantum, verum etiam apud Romanos haud incognitum fuit: sed quando Romæ primum accidit, liquidò non apparet.

Quomodo dissoluebantur.

§. VI. Romani, uti Sponsalia adhibitis stipulationibus vel mutuis promissionibus contrahebant, ita etiam adhibitis certis verbis vel formulis dissolvebant; qualia hæc erant: **CONDITIONE TUA NON UTOR**, ut patet *ex l. 2. §. 2. ff. de Divort. & Repud.*

Quibus ex causis fieri solebat.

§. VII. Apud Veteres fiebat hoc nullam vel minimam ob causam privato alterius partis arbitrio, altera etiam invitata, cum tota res in ejus arbitrio esset, qui nuntium remittebat. *Deidemia Pyrrhi soror, quæ Alexandro desponsata erat, Demetrio postea nupsit. Plat. teste in d. supra in §. 8. præc. cap. loco.* *C. Jul. Cæsar Cossutiam ex equestri familia, sed admodum divitem, sibi Prætextato desponsatam dimisit. Tranq. in ejus vita cap. 1.* *Augustus Claudiam intactam adhuc & virginem, simultate cum Fulvia socru exorta, dimisit. Idem in Octavo. cap. 62.* *Claudius Æmiliam Lepidam Augusti proneptem, non alia de causa, quam quod parentes ejus Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit. Idem in Claudio. cap. 26.*

§. VIII.

§. VIII. Eadem illa renunciatio temporibus Imp. Hadriani (mortui A. Mundi M. M. M. M. xxvii. U. C. iocccix. post Christ. cxxxviii.) & Antonini Pii, qui eum statim excepit, non prohibita mansit, quod ostendit *Gaji Jcti lex*, quæ est 2. *Et istius §. 2. Et 3. ff. de Divort. Et Repud.* (quem tum maximè vixisse, indicat *l. 7. ff. de reb. dub.* & liquidò colligitur ex *l. 42. ff. de donat. int. vir. Et uxor.*) duravitquè non tantum per tempora Imp. Valeriani & Galieni, ut illorum demonstrat constitutio. *l. 2. C. de Repud. lata Fulvio Emiliano & Pomponio Basso Coss. ut patet ex subscriptione d. l. Quorum consulatus secundum Seib. Calvis. in opere suo Chronol.* incidit in A. à condito mundo M. M. M. M. ccviii. post. U. C. M. xi. & Christ. nat. cclix. anno videlicet imperii illorum v. Nam à Valeriano Patre Gallienus in imperii consortium adscitus est A. C. ccliv. Verum etiam per ætatem Diocletiani & Maximiani, ut patet ex illorum rescripto. *l. 1. C. de Sponsal.* sed sine die & Consule; in Imp. Leonem & Anthemium, qui effrenem illam repudiandi licentiam juxta *d. Seibi Calv. computationem in d. op.* A. Mundi M. M. M. M. cccxviii. ab U. C. mcccxi. post Chr. nat. cdlxix. Fl. Maurico & Fl. Martiano Coss. per *l. que jam numeratur §. C. de Sponsal.* compescere voluerunt, statuentes ad exemplum juris vetustissimi poenam, si à Sponsalibus sine justa renuntiandi causa recedatur.

§. IX. Impunè itaque secundum d. legem à sponsalibus recedere quis potest; si sponsus sit turpis persona, quo & facit *l. xii. in fm. ff. de Sponsal.*

§. X. Si sponsus post contracta sponsalia impudicam conversationem cum alia habuerit: minimè verò, si ante contracta sponsalia refertam libidinibus vitam degerit, *arg. ejusdem l.* quamquam Sponsus ob talem causam Sponsam dimittere posset; cum in fœminis virginitas maxima censeatur virtus, & à parte Sponsi non, ut à parte Sponsæ timenda sit prolis incertitudo, ac proindè multo fœdior libido in Sponsa, quam in Sponso; quapropter etiam leges in isto vitii genere magis viris quam fœminis indulgere videntur.

Si

Si non eadem sit religio inter contrahentes. §. XI. Si diversitas religionis post contracta sponsalia appareat; veluti si Christiana cum Judæo, uti quondam in veteri testamento Judæus cum aliis extraneis populis, quod videre est *Exod. Cap. 34. vers. 15. & seq. Deuter. Cap. 7. vers. 3. & 4. 1. Reg. vers. 1, 2.* contraxerit sponsalia, quod adfirmatur per *l. 6. C. de Jud. & Cælic. L. si legibus 17. C. de episc. aud. Nov. Leon. 93.*

Si Sponsus ea, quæ viris à natura data sunt, agere non potest. §. XII. Si sponsus quasi vir coitum (ex quo spes sobolis oritur) propter naturalem imbecillitatem facere non poterit. Verum antequam ob istam rationem fiat repudium, voluit *Imp. Justinianus per l. 10. C. de Repud.* ut ab initio matrimonii biennium continuum expectaretur, quod postea Idem Imperator edoctus, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi, ad triennium extensit in *Auth. & hodie C. de Repod. & Nov. 22. Cap. VI.*

Quam diu Sponsa Sponsum expectare debeat. §. XIII. Eiusdem etiam juris est, si Sponsa arrhis datis per biennium in eadem provincia, per triennium in alia expectaverit Sponsum *l. Si is C. de Sponsal. l. Liberum eod. de Repud.* nisi tamen alia justa fit differendi causa, quo casu etiam ultra triennium extendi potest, uti declarat *FCrus Gajus in l. 17. ff. de Sponsal. Sape*, inquit, *justa ac necessaria cause non solum annum, vel biennium, sed etiam triennium, & quadriennium & ulterius trahunt Sponsalia.*

An error in persona vitiat contractum conjugalem. §. XIV. Cum in Sponsalibus ut in nuptiis desideretur consensus *l. XI. ff. de Sponsal.* dubium non est, quin Sponsalia per errorem personæ contracta non valeant; Nihil enim efficacius adversatur consensui, quam error, uti scribit à *Juliano & Ulpiano in l. 15. ff. de jurisd. adductus: Non*, inquit, *consentiunt, qui errant: quid enim tam contrarium consensui est, quam error. quibus convenit. l. 116. §. 2. ff. de Reg. Jur.* Is ergò, qui contraxit cum Gaja credens eam esse Semproniam, quam perditè amabat, minimè consentit in Gajam; cujus rei nobis etiam per Mosen relictum est exemplum *Genes. Cap. 29. vers. 25.* de Jacobo, cui Lea, cum esset major nata, pro Rachaële sibi desponsata à patre ejus Labane tradebatur. Verum si quis erraverit in nomine, cum de persona certò con-

constet; veluti si quis putaverit, Gajam dici, quæ vocabatur Sempronia, dubium non est, quin valeant *l. 9. §. 1. ff. de contr. empt.* Cujus etiam juris est, si contraxerit quis cum paupere, vel humiliore loco nata, quam divitem & multarum imaginum esse credebat; in quo consentit præter alios etiam Covarr. *de matr. part. 2. cap. 3. §. 7. num. 2.* Nam facile sciri talia possunt, nec pertinent ad substantiam matrimonii; quippe nuptiæ sine dote esse possunt, quod patet *ex l. fin. C. de donat. ant. nupt.* ideoque unicuique contrahenti sibi imputare debet, quod conditionem non melius inquisierit. *l. qui cum alio 19. ff. de Reg. Jur.*

§. XV. At major differentia est inter Dd. de errore circa virginatatem veluti Si Tullius cum Merula virgine, quam virginem antumabat, per errorem contraxerit sponsalia; quod affirmant illi, qui hunc substantialem ponunt, & diserte negant *Canonis Cap. un. causa 29. Quest. 1. in fin.* & præter illos etiam *Tulden. ad tit. Cod. de Rep. §. 5. Wesenb. Parat. de ritu nupt. §. 8.* Verum magis admittenda esse videtur negantium quam affirmantium sententia: Nam si substantialis esset error, sequeretur, eundem reddere contractum nullum. Sed salvo matrimonio virginitas abesse potest. Alioquin enim, si quis viduam pro virgine, vel meretricem sciens sibi adjunxerit, matrimonium subsistere non posset; unde probabilis est, errorem illum esse accidentalem, & contractum per illum non fieri ipso jure nullum. Nihilominus tamen, etsi accidentalis sit, repudii causam præbere potest, quod affirmari videtur (1) per *Deuter. cap. 22. vers. 20, & 21.* ubi ex Dei voluntate repudium non tantum permittitur; sed & compressa ab alio lapidibus obrui jubetur. Quæ lex, quamquam Christianis temporibus nos non obligare, nec illa tam dura poena antea proposita postea recepta videatur; eatenus tamen nos obligat, quatenus fundamentum habet in ratione naturali; vel saltem nos docet severam illam Dei voluntatem, munit conscientias hominum facitque iudices certos, illos facere secundum beneplacitum Jehovæ. (2) Quod, licet emptio corruptæ mulieris, cum virgo putabatur, stricto jure civili firma sit, *l. xi. §. 1. ff. de contr. empt.*

Error circa virginatatem utrum facit contractum hunc ipso jure nullum.

Ad probandum contractum non est obligatus.

attamen ob justum errorem agi potest ad resolvendam emptio-
nem, ut pretio restituto mulier velut inempta reddatur. *l. xi. §. 5. ff. de act. empt.* (3) Per verba *Nov. Leonis Imp. 93.* quæ ita sonant: *Quomodo vera Sponsalia sunt, in quibus nihil verum, neque genuinum conspicitur? ubi meretricium se offert scelus, ubi causa sunt dissidiorum & odii, ubi animorum alienatio (quæ mala acervatum omnia pariter cum peregrino alienoque semine suscipiuntur) quomodo ibi matrimonialis concordia, quomodo purus Sponsalique est amor? Quin ut quispiam alterius factum sibi subjiciat; id vero ratio non patitur.* Adde *Bezam de Repud. pag. 93. Beust. de matr. part. 2. cap. 34. & 35.* Cautè tamen procedendum, nec facile repudium permittendum est; sed omni modo tentanda est reconciliatio, quæ si omninò locum sibi vindicare non potest, ad dissolvenda Sponsalia eundem est. Qualis sententiæ mense Junio Anni post *SERVATOREM MDCXIV.* latæ meminit *Carpz. part. IV. Definit. Forens. const. 20. definit. 12.*

An Spon-
salia vi vel
metu con-
tracta dif-
folvi pos-
sint.

§. XVI. Cum nihil tam contrarium sit consensui, quam vis atque metus, juxta *l. 116. pr. de Reg. jur.* dicendum est, Sponsalia per vim aut metum contracta nullius esse momenti, modo metus sit justus, h. e. qualis in prudentem ac constantem hominem cadere potest; veluti mortis, cruciatus corporis, pudicitie & similis. At, si homo dives videat, sibi instare periculum amittendi magnam argenti quantitatem, si Meviam non in uxorem sumat, & amore pecuniæ impulsus id agat, non censetur esse talis, qualis in prudentem & constantem virum cadere potest; ac proinde vanus, cujus excusatio minime est admittenda. *l. 184. ff. de Reg. jur. Covarr. de matr. part. 2. cap. 3. §. IV. num. v.* Idem judicium est, si metus sit reverentialis. *l. 22. ff. de rit. nupt.*

An propter
interveni-
entem fu-
rorem Re-
pudio lo-
cus sit.

§. XVII. Postulat etiam ratio, ut, cum furiosis nullus sit consensus, Sponsalia cum furiosis personis, aut una sanæ mentis, altera furiosa, contracta sint irrita; nisi lucida habeant intervalla, atque sponsionis tempore nemo contrahentium furore correptus sit; tunc enim ad pristinam mentis sanitatem reversi videntur, ac proinde consensum adhibere possunt. *l. 8. ff. de Sponsal. l. 16. §. fin. ff. de rit. nupt.* Verum si Sponsalibus à sanis hominibus contractis, alter contrahentium fu-
rore

rore corripiatur, quæri potest, an Sponsalia infirmantur? Quod disertè negant Dd. per d. l. 8. Sed *Beza in tr. de Repud. pag. 96. & seq. Benst. de Sponsal. part. 1. cap. 20.* Gravibus argumentis Imp. Leonis in *Nov. cx 1. & seqq.* prolatis persuasi putant, illa esse rescindenda, quia neque sacra benedictio peti, neque matrimonium ritè & honestè consummari potest. Verum tamen, antequam ad dissolutionem procedatur, tentandis omnibus mediis per triennium, quadriennium vel ulterius expectandum est; quòd referri posset d. illud *¶ Ci Gaji responsum l. 17. ff. de Sponsal.* Cujus hæc sunt verba: *Sape justa, ac necessaria causa non solum annum, vel biennium sed etiam triennium vel quadriennium, & ulterius trahunt Sponsalia; veluti valendo Sponsi, Sponseve.* Ut scilicet in tanto temporis spatio de Dei voluntate certò constet, utrum hominem isto perpetuo impedimento laborare, ac sic quodammodo contractum solvere, an vero illum ab illo liberare vellet.

§. XVIII. Quæ dicta sunt de furore etiam locum habent in omnibus iis impedimentis, quæ alteram personam contrahentium ad promissionem Sponsalium implendam minimè habilem faciunt. Hinc si quis eorum paralyti insanabili & totum corpus planè enervante; vel lepra immedicabili & contagioso, quæ ab *Horat. de art. poet. vers. 453. Mala Scabies* dicitur, uti apparet ex illius versùs verbis:

Ant mala quæ Scabies, aut morbus regius urget.

vel simili laboret morbo, & alter id ignoraverit; aut contractis Sponsalibus, matrimonio tamen nondum consummato, tali morbo corripiatur, alter ad nuptias exsequendas non tenetur, quod jus Canonicum, quamquam regulariter repudium non permittat, sed Sponsum & Sponsam matrimonium implere cogit per *cap. ex literis 10. de Sponsal.* tanquam justam causam comprobat in *cap. literas ult. de conjug. Leprosor.* Quis enim non abhorreret Leprosorum conjugium, cum a Leprosis inutiles Reipublicæ & totius generis humani detrimento concipiuntur partus, dum natura, ut ait Imp. Leo in *Nov. cx 11.* fructus rebus, ut plurimum, assimilare soleat? Tales non tollebant, sed in locum voraginosum, quam Apothetas appellabant, propè Taygetum Laconix montem Libero Patri

facrum, amandabant Spartæ, referente *Plur. in Lycurgo pag. 49. L. E.* De his & pluribus exceptis causis consulendi sunt *Duar. solut. matr. §. ult. Beza in d. iv. pag. 69. & seqq. Alber. Genil. lib. 6. de nuptiis cap. 19.*

Repudii
Pœna.

§. XIX. Pœna sine justa causa discedentium civili jure est, quod Sponsus, si per eum stererit, quo minus conficeretur matrimonium, amittat arrhas instar emptoris, qualis est futuræ uxoris, ut loquitur Permagus ille *¶ C. us Jacobus Cujac. in Parati. Cod. ad tit. de Sponsal.* Sponsa verò si legitimæ ætatis sit, duplicatas, imò quadruplicatas, si ita specialiter conventum sit, restituat; si minor sit, solum eas, quas recepit. *d. l. 5. C. de Sponsal.* Si neutrius culpa fiat, quo minus exsequantur Sponsalia, cessat pœna. *l. 3. C. eod.* Verum aliter circa largitates Sponsalicias, cum in iis nulla dupli habeatur ratio, observatur, ut colligere est *ex constitutione Imp. Constantini l. 15. C. de Donat. ante nupt.* Sponsus enim, si ejus vel ipsius parentum culpa non perficiatur matrimonium, id, quod Sponsæ donaverat, repetere non potest; Si Sponsa aut ejus parentes causam præbeant, tunc Sponsus, vel ejus hæredes per *conditionem*, vel *utilem in rem actionem* sine ulla diminutione repetere possunt, quod donatum est. Si verò casu & non per pœnitentiam contingat, statuit *Idem Imp. in constit. seq.* quod Sponsus, si osculo interveniente Sponsæ aliquid dederit, dimidiam partem ejus perdat, quam tanquam osculo redemptam, ut *Sichard. l. 16. C. de Donat. ante nupt. num. ult.* adsignat, Sponsa sibi, erepto è rebus humanis Sponso, aut Sponsæ hæredes, ea mortua retinebant. At osculo non adfixo, cessat illa pœna, ac infirma est donatio. Quod si Sponsa Sponso aliquid donaverit, & ante nuptias Deus hunc vel illam a statione vitæ decedere jusserit, totam donationem repetit Sponsa vel ejus successores, nulla habita ratione, an intercesserit osculum nec ne.

An dupli
quadrupli-
que exactio
non sit
contra
naturam
conjugalis
contractus?

§. XX. Sed occasione hujus pœnæ inferri potest, cur, quum omnem pœnæ adjectionem Sponsalia matrimoniumque contrahendi libertas respuit, ut dictum supra *cap. 1. §. 13. per l. Titia 134. de verb. obl.* dupli tamen quadruplique exactio licita sit? Rationem hujus rei nobis suppeditat *Duar.*

ren.

ren. ad memor. l. Tulla. Arrbae, inquit, dantur, poena promittitur, ac cautiores homines esse solent in dando, quam in promittendo. Quae solutio etiam arridet *Sichard. ad laud. l. 5. C. de Sponsal. num. 22. & seqq. Tuld. ad tit. C. eund. num. 14.*

C A P. III.

DE RITU NUPTIARUM.

§. I. Sponsalibus per REPUDIUM non interruptis nuptiis dicebatur dies; unde *Terent. in Andr. Act. 1. Sc. 1. vers. 75.*
Hic nuptius dictus est dies.

§. II. In constituendo illo nuptiarum die magna cura Veteribus erat, ne istae fierent Calendis, Nonis & Idibus, quibus, cum exceptis Nonis festi sunt, vim cuique fieri nefas erat; quapropter virginum nuptiae, quasi in his vis ipsis adhibebatur, vitabantur: Viduarum vero nuptiis feriatum dies non obstabant; quippe credebant Veteres, viduis vim non amplius inferri. Cujus rei evidens fatis testis est *Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 15. in fin.* Aliam istius moris causam ex *Varrone nobis suppeditat Plut. in Quaest. Rom. tom. 11. pag. 289. L. A. Virgines*, prout verba Latine sonant, inquit, nubere invitae & tristes; mulieres autem cum laetitia; Festo autem die nihil cum molestia, omnia lubenti animo sunt agenda. Aut quia decori est virginibus, nuptias earum multis presentibus peragi, idemque viduis dedecori? Prima enim nuptiae optanda sunt & in pretio; Secunda votis recusanda, quod vel cum turpitudine nubunt vivente priore marito, vel cum luctu, si is sit mortuus. Itaque viduae ad suas nuptias quiete magis gaudent quam frequentia hominum & tumultu. Festrivates porro multiitudinem ad se trahunt, neque nuptiis vacare patiuntur. Aut, quia Festo die raptis Sabinis virginibus bellum est exortum, religio ipsis inde fuit, virginum nuptias Festis diebus celebrare?

§. III. Talis non solum dierum, sed & mensium habebatur delectus. Nubere enim religiosum erat diebus Feralibus, five Parentalibus, ad sacra Dis Manibus facienda mense FEBRUARIO institutis. Hinc *Ovid.* hos etiam, postquam dixe-

Quidam dies apud Priscos tanquam nuptiis infauti habebantur.

Quidam menses etiam infauti erant. FEBRUARIUS.

rit, illos longis bellis deseruisse, sub hoc mense refert *lib. Fast. 2. vers. 555. & seqq.*

Post ea prateriti tumulis redduntur honores;

Prodigiisque venit funeribusque modus.

Dum tamen hac sunt, vidua cessate puella:

Exspectet puros pinea tada dies.

Nec tibi, qua cupida matura videbere matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

Conde tuas, Hymenae, faces; & ab ignibus atris

Aufer. habent alias moesta sepulcra faces.

Verum D. Brutus parentare solitus fuit mense Decembri, ut docet *M. Tullius in lib. 2. de legib. num. 21.* Venio, ait, nunc ad manium jura, qua majores nostri & sapientissime instituerunt, & religioissime coluerunt. Februario autem mense, qui tunc extremus anni mensis erat, mortuis parentari voluerunt: quod tamen D. Brutus, ut scriptum à Sisenna est Decembri facere solebat. Hoc idem testatur *Plin.* hunc Ciceronis locum adducens in *Quaest. Rom. d. tom. pag. 272. L. C.*

MARTIUS. §. IV. Eadem illa superstitione mensem etiam invasit **MARTIUM**, si nuptiae fierent iis diebus, quibus per Sacerdotes, aliosque Primores urbis, quos Magister Saliorum dilegisset, ancilia per urbem circumferbantur: Omni enim illo tempore tanta religio tenebat homines, ut nihil publicè gereretur, ut ostendit *Lips. lib. v. Antiq. Lect. cap. XVI.* At ancilia certo ac stato suo die iterum reconditis permissae erant nuptiae, undò canit *Ovid. lib. Fast. 3. vers. 395. & seq.*

Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis.

Condita cum fuerint, aptius omen erit.

MAJUS. §. V. Mensis item **MAJUS** nubentibus infaustus habebatur, quo respicere videtur. *Idem Publius in lib. Fast. v. vers. 490.*

Mense malus Majo nubere vulgus ait.

Cujus rei ratio fuit, quod Romulus, cum occisi Remi manes placatos vellet, eo mense celebranda instituit sacra, quae primò **REMURIA**, postea ob difficilem pronuntiationem litterae **R. LEMURIA** dicta esse, adstruit *Idem Naso cit. lib. vers. 479. & seqq.*

Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit
 Illam, qua postis iusta ferantur avis.
 Aspera mutata est in lenem tempore longo
 Lintera, qua toto nomine prima fuit.
 Mox etiam Lemures animas dixere silentium.
 Is verbi sensus, vis ea vocis erat.

Mensis huius religionem latè etiam describit Plut. in Quæst. Rom. d. tom. pag. 284. L. F.

§. VI. Verum è contrariò omnium mensium nuptiarum solennitates celebrandi JUNIUS aptissimus erat, uti videre est apud Plut. laudato mox loco & Ovid. lib. VI. Fast. vers. 221. & seqq.

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tædis
 Aptæ requirebam, quæque cavenda forent.
 Tum mihi post sacras monstratur Junius Idus,
 Utiles & nuptiis, utilis esse viris.

§. VII. His observatis tres legitimos nuptiarum solennitatum celebrandarum dies habebant; quod colligere est ex Scaevola & Cui responso in L. Seja §. 1. ff. de donat. int. vir. & uxor. cuius hæc sunt verba: *Virgini in hortos deducta ante diem tertium, quam ibi nuptia frerent* &c.

§. VIII. Primo illorum trium, Græcis προαβλια dicto, auguria ab avibus prætervolantibus (optimè à Turture & Cornece si par integrum apparuisset, quia utrumque animal aded sui conjugis studiosum, ut eo mortuo superstes nullius prætereà conjunctione gaudere vellet) quis Sponsi nomine sumebat, num ex re ipsius futura esset conjunctio: Isque Paranympheus dicebatur. Quod ab alio quoque Sponsæ nomine fiebat. Apud antiquos enim nihil tam publicè quam privatim agebatur, nisi per Augures sumpto prius augurio, testibus Cic. lib. 1. de Divinat. num. 16. & Val. Max. lib. 2. cap. 1. Ad hunc morem etiam alludit Tacit. in XI. Annal. lib. cap. 27. princ. *Nodam Consulæ, referens, designatum cum uxore Principis prædicta die adhibitis, qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse: atque illam audisse Auspicum verbum, subisse, sacrificasse apud Deos* &c. Idem lib. xv. Annal. cap. 37. num. 5. Hinc Juvenal. Sat. x. vers. 326.

— venit cum signatoribus Auspex.

Post auspicia fiebant sacra.

Sacra excipiebant auspicia Diis Deabusque facienda, teste Corn. Tac. memoratis mox verbis. Verumtamen maximus honos Junoni, cum sacris præesse existimabatur, fiebat, ut declarant *Plut. in Quest. Rom. d. tom. pag. 284. L. F. & Virg. in lib. IV. Æneid. vers. 59.*

Junoni anse omnes, cui vincla jugalia cura.

Porcus mactabatur.

Hunc in finem porcus, sicut in foederibus feriendis soliti erant Veteres, à novis jungendis immolabatur, quem morem non tantum Hetruriæ Reges & istæ plagæ non mediæ fortis insedentes viros; sed etiam præcos Latinos & Græcos in Italia habuisse, scribit *M. Varr. in lib. 2. de re rust. pag. 380. A suillo enim, ait, genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur: cujus vestigia, quod Initiis Cereris porci immolantur, & quod initiis pacis, foedus cum feritur, porcus occiditur: & quod nuptiarum initia antiqui Reges ac sublimes viri in Hetruria, nova nuptia & novus maritus primum porcum immolant. Prisci quoque Latini & etiam Græci in Italia idem factitasse videntur. Cujus moris rationem Idem statim subnectit, Nam, inquit, & nostræ mulieres, maximè nutrices, naturam, qua feminae sunt, in virginibus appellant Porcum, & Græce χοῖρον: significantes esse dignam insigni nuptiarum. In celebrandis istis sacris victimæ exemptum fel ad aram projiciebatur: Cæteræ verò partes adolebantur, quod expectationem faceret futura inter conjuges tranquillitatis; Fel enim iracundiæ & bilis habebatur sedes. Hinc *Virg. Lib. Æneid. VIII. vers. 228. & seq.**

Fel hostiis eximebatur.

*Hic verò Alcide furis exarserat atro
Felle dolor.*

Quibus modis Veteres suas habebant uxores.

Cæterum cum ex *Arnob. advers. Gentes Lib. IV. pag. 140. Boëtio in Top. Cic. lib. 2. pag. 979. Servio in 1. Georg. pag. 62. Alex. ab Alex. Lib. 2. Genial. Dier. Cap. v. discimus, Veteres suas uxores tribus modis, usu, farre & coemptione, habuisse; ac istorum trium medium non sine solenni sacrificio fieri solere ex *Dionys. Halicarnass. aliisque Auctoribus, qui sequuntur, colligere est, istum ad hunc diem quò sacra fiebant, ut dictum, referre volui. De confarreatione itaque Pontificibus, secundum *Boët. laud. loco, peculiari, mentionem facit dictus *Dionys.****

Confarreatio.

Lbi.

lib. Antiq. Rom. 2. pag. 95. num. 20. Sacras nuptias, scribens, à prisca Romanis FARRACIA nominatas esse; à communione farreus, quod Greci Ζεαρ dixerunt, illoque victimas resperxisse Romanos, Ulpianus in fragmentis Institutionum Tit. IX. Farre, ait, convenitur in manum, certis verbis, & testibus decem presentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur. Plin. nat. hist. lib. XVIII. Cap. 3. Quin & in sacris nihil religiosius confarreatiois vinculo erat. Corn. Tacit. Lib. Ann. IV. Cap. XVI. num. 2. Nam patricios confarreatis parentibus genitos. Hoc modo nuptiæ statim è patris potestate in mariti manum transibant, quod indicat idem Tacit. cit. loc. his verbis: Et quando exiret è jure patrio, qui id flaminium apisceretur; quaque in manum flaminis conveniret. Sed omissa est illa confarreati aduetudo, aut in-

Ejus omis-
sio.

§. IX. Secundus dies Græcè ἀπαύλια, latinè decubatio dicebatur, quia ea nocte apud Socerum sponsus manebat. Hoc die sponsa, ut tantò honestius ad sponsum deduceretur, ornabatur, quod colligere licet ex l. si ut certo §. interdum ff. commod. Hujus crines hastæ cuspede discriminabant, quam Sext. Pomp. in voc. Celibari, appellat. Calibarem, quæ in corpore gladiatoris stetit abjecti, occisique, ut, quemadmodum illa fuerat conjuncta cum corpore gladiatoris, sic ipsa esset cum viro: vel quia matronæ in Junonis Curitis tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ lingua Sabinorum CURIS dicitur: vel quod fortes viros genituras ominetur: vel quod nuptiali jure imperio viri subicitur nubens, quia hasta summa armorum & imperii est. Verum Plin. in Romulo pag. 26. L. D. & Quæst. Rom. d. Tom. pag. 285. L. B. memoriæ tradit, quosdam voluisse, quod comarum Sponsæ discriminatio hastæ cuspede aut esset signum, primas nuptias vi & hostiliter esse contractas: aut moneantur nuptiæ, ut, dum bellicosis jungantur viris, ipsæ ornatu simplici & à luxu & mollitie alieno uti debeant; quemadmodum Lycurgus ædium fores & fastigia jubens non ullis aliis instrumentis, quam ferra & securi fabricari, omnem luxum supervacaneamque operam præcidit: aut per ambages innuatur, matrimonium non, nisi ferro tantum, discissum iri: aut quia

Secundus
nuptiarum
dies, &
quæ isto
perageban-
tur.

Sponsa
comēbatur
hasta celi-
bati.

omni
facies

pleraque ad nuptias pertinentia ad Junonem referantur, c m
 ei *hasta* habetur *sacra*, & pleræque ejus statuæ *hasta* nitun-
 tur, ipsaque Dea *QUIRIS* nominatur, quo nomine olim,
 ut dictum, *hasta* denotabatur. Hujus instituti etiam memi-
 nit *Ovid. lib. 2. Fast. vers. 559. & seq.*

Nec tibi, quæ cupida matura videre matri,

Comat virgineas hasta recurra comas.

Olim comarum positu matronæ à virginibus discretæ erant,
 ut *Tertull. in lib. de Virg. Veland. Cap. XII.* declarat his verbis:
*Simulque se mulieres intellexerunt, vertunt capillum, & acu lasciv-
 iore comam sibi inserunt, crinibus à fronte divisis, apertam profes-
 sa mulieritatem. Plaut. in Milite Act. III. Sc. I. vers. 196. &
 seq.*

Uique eam huc ornatam adducas matronarum modo:

Capite compto, crines vitasque habeat.

Idem in *Mostellar. Act. I. Sc. III. vers. 69.*

Soli gerendum censeo morem, & capiundos crines.

Facit huc & illud *Sexti Pomp. in voc. Senis: Senis crinibus nu-
 bentes ornantur, quod is ornatus vetustissimus fuit.*

Induebatur
 recta tuni-
 ca. **Laneo cin-
 gulo cinge-
 batur.**

RECTA deindè tunica, qualem primam *Cajam Cæciliam* ex
 lana texisse, auctor est *Plin. Lib. VIII. Cap. XLVIII.* indueba-
 tur, cinguloque ex lana ovis contexto (ut sicut illa in *glomos
 sublata conjuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctusque
 esset, ut interpretatur Festus in voc. Cingulo.*) *Herculano*que
 nodo vincto cingebatur, quem maritus omnis causa in le-
 cto solvebat, ut ipse tanquam *Heracles*, qui septuaginta
 liberos reliquisse fertur, in suscipiendis liberis felix esset.

**Flammeo
 obtegeba-
 tur Sponsæ
 facies.**

Post hæc quum virgo ad Sponsum duceretur, ejus facies ve-
 lo obnubebatur, quem morem refert *Tertull. in D. lib. de Virg.
 veland. Cap. XI. Atquin. inquit, etiam apud Ethnicos velata ad
 virum ducuntur. Unde dictæ sunt nuptiæ. Nubere enim &
 obnubere Priscis est velare, operire. Velum verò illud FLAM-
 MEUM dixerunt veteres teste Mart. Epigr. Lib. XI. Ep. 79.
 vers. 3.*

Flammea texuntur Sponsæ, jam virgo paratur.

Et *Lib. Epigr. XII. Ep. 42. vers. 3.*

Præluxero facies; velarunt flammea vultus,

Unde

I N A U G U R A L I S. 27

Unde & *Juvenal. Sat. x. vers. 333. & seq. V. Dndum sedet illa parato*

Flammeolo.

Trang. in Ner. cap. 28 Puerum Sporum, & exsecris testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flameo persolenni nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro uxore habuit. Hoc velomen lutei erat coloris, ut Plin. in lib. XXI. cap. VIII. his verbis ostendit: Lutei video honorem antiquissimum in nuptialibus flammis totum foeminis concessum, & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac foeminis, quoniam societas principatum dedit. Lucan. de Bell. Civ. lib. 2. vers. 361. & seq.

*Non immodicum nupta leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus.*

Exornata hoc modo Sponsa corollamque de floribus, verbe-
nis, herbisque à se lectis sub amiculo ferens, referente *Sext. Caremo-
Pomp. in voc. Corolla* vespere deducebatur in viri domum à *nix dum
tribus prætextatis pueris patrimis & matrimis, quorum unus Sponsa ad
præferbat facem ex Spina alba, quia noctu nubebant, te- virum pro-
ste Festo in voc. Patrim.* Vel quia inde faces fecerunt Pastores, *Nocte ini-
qui rapuerunt Sabinas, ut ex Massurio refert Plin. lib. XVI. bant con-
cap. XVII. Reliqui duo nubentem tenebant. Quinque fa- jugia.
ces, seu tædas jugales, quas vocant cereos, in nuptiis accen-
sas fuisse docet Plin. in Quæst. Rom. D. Tom. pag. 263. D. F. Cu-
jus rei quatuor diversas reddit rationes: An, inquit, quia,
ut Varro ait, Pratores trinitis, pluribus Ediles utebantur; ab his
antem Sponsi accendunt ignem. An, quod cum utantur compluribus
aliis etiam numeris, tum alioqui præstantior, atque perfectior impar
creditus est, tum ad nuptias melius quadrare visus: Par enim dividi
se patitur, partesque ejus æquis inter se viribus contendunt: Impar
autem omnino dissandi se non fert; sed divisus semper aliquid relin-
quit. Inter impares porro omnium maxime congruit nuptiis quinaris:
Nam ternarius primus est de imparibus, binarius primus de paribus:
Ex his tanquam mare & feminâ miscetur quinaris. Aut potius,
quoniam lumen procreationis signum est, mulieres autem ad quinque
plerumque parviunt, totidem utuntur facibus. Aut quia matrimonium
contrahentes quinque Deorum ope indigere putant, Jovis perfecti,*

Dii conjugii præfides.

JUNONIS perfecta, VENERIS, SUADÆ, ac DIANÆ (ea LUCINIA est) quam parturientes invocant. Aderant huic deductioni etiam tibicines, quod non obscure ostendit *Plauti locus in Casin. Act. IV. Sc. III. vers. 1. & seq.*

Age, tibicen, dum illam educunt huc novam nuptiam foras.

Suavi cantu concelebra hanc plateam hymæo.

In deductione ista Talasio acclamabant deducentes ac cæteri concomitantes amici, quia in Sabinarum raptu, virgo una longe ante alias specie, staturaque insignis à globo cujusdam Talasi rapta fuerit, multisque sciscitantibus, cuinam eam ferrent, ne quis violaret, Talasio eam ferri clamitatum est. Qua de causa, cum Talasio matrimonium illud prospere cessisset, vocem illam nuptialem factam esse, & ad posteros inde manasse, docent *Tit. Liv. lib. I. cap. IX. & Plut. in Romul. pag. 26. L. B. & seqq.* Vel ex Sextio Sylla referente eodem d. l. quia Romulus istam vocem pro signo dedisset ad raptum. Nonnulli tamen ad *lanificium*, quod Græci *Γαλακτίαν* dicunt, hujus vocis originem referendam censent; quæ ratio minime etiam displicet *Plut. cit. loc. Nam, ait, in fœdere, quod Sabini post bellum pepigerunt cum Romanis, convenit, ne aliam operam viris, quam lanificium, præstarent uxores: qui nos sequuntis nuptiis permansit, ut qui elocarent puellas, vel deducerent, vel presentes essent, omnino Talasio acclamarent per lufum, restantes ad nullum aliud, quam lanificium, munus adduci. Eodem modo argumentatur. Idem Auctor in Quest. Rom. d. Tom. pag. 271. L. F. Ad quem morem etiam alludit *Martial. lib. Epigr. XII. Epigr. 42. vers. IV.**

Nec tua defuerunt verba Talasse tibi.

Colus cum lana & fufus cum stamine præferebatur.

Deductam præfato modo per faciferos Sponsam alii duo colum cum lana & fufum cum stamine, tanquam operis, in quo futura esset, auspicia, tenentes concomitabantur. Cujus ritus Tanaquil, quæ eadem Caja Cæcilia, de qua parum infra, vocata est, auctor est apud *Plin. lib. VIII. cap. 48.* Aderant etiam alii, qui vas quoddam opertum, cumerum seu camillum testante *Festo in voc. cumerum*, appellatum, in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis mundus & alia ejus utensilia. Quæ autem pertineant ad mundum muliebrem

liebrem, adstruit *ſCtus Ulpianus in l. 25. §. 10. verſ. Mundus. ff. de aur. & arg. leg. cum refert: Mundus mulieris eſt, quo mulier mundior fit. Continentur eo ſpecula, matula, unguenta, vaſa unguentaria, & ſi qua ſimilia dici poſſint; veluti lavatio, riſcus. Quo comitatu cum ad mariti ædes floribus frondibusque ornatas acceſſerit, Sponſam introducentes jubebant eam dicere, UBI TU CAJUS, EGO CAJA. Quorum verborum ſignificationem ſcrutatur *Plut. in Quæſt. Rom. d. mum. Tom. pag. 271. L. E. dicens, hæc verba ſignificare; Aut ubi tu Dominus eris & paterfamilias, ego Domina ero & materfamilias. Nomine autem Caji & Caja communibus uſi ſunt peculiariter, quo modo ſureconſulti Cajum, Sejum, Lucium, Titium nomen ei, de quo agitur, imponunt: & Philoſophi Dionis aut Theonis voces uſurpant: aut quia Caja Cacilia honeſta fuit ac proba matrona. uxor unius de filiis Tarquinii, cui Caje in Sancti templo ſtatua priſcis temporibus poſita fuit cum ſandaliis & fuſo, qua domi acta vita, indusſtriæque ſunt ſigna. Poſtes dein januæ lana ornabat ac adipali unguine oblinebat, unde uxor, quaſi unxor dicitur, *Arnob. adverſus Gent. lib. 3. pag. 115. Niſi poſtes virorum adipali unguine oblinerentur ab Sponſis. Serv. ad IV. Virg. Aneid. verſ. 459. Moris enim erat, ut nubentes puella, ſimul ut veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur, ornarent lanceis vittis, & oleo ungerent, unde uxores dictæ ſunt, quaſi unxores. Plin. lib. XXVIII. cap. IX. ex Maſſurio tradit, novas nuptias perungere ſolitas lupino adipi, cujus rationem eſſe ſtatim ſubnectit, ne ratio quid mali medicamenti inferretur. In limine domus ignis & aqua adhibebatur; utrumque Sponſus & Sponſa manu tangebatur, ipſaque nupta ejuſdem aquæ adſperſione luſtrabatur. Hinc apud *ſCtum Scaevolam in d. l. pen. §. 1. ff. de donat. inter vir. & uxor: Uxor aqua & igni accepta. Cujus ritus diverſæ ab antiquitatum Scriptoribus ſunt relicte rationes. Quarum ea potiffima eſſe videtur; Antiquitatem putaffe, aquam omnium rerum elementum, ignem formam eſſe. Quò M. Varro reſpexiſſe videtur, dum in lib. IV. de Ling. Lat. pag. 116. Igitur, ait, cauſſa naſcendi duplex, Ignis & Aqua: ideo ea in nuptiis in limine adhibentur, quod conjungunt. Hinc eſt Mas,****

Nuptæ
verba ad
Sponſi do-
mum.

Januæ à
Sponſa or-
natus, at-
que un-
ctio.

Unctionis
Sponſus &
Sponſa in-
limine do-
mus Sponſi
ignem &
aquam
tangebant.
Ejus ritus
ratio.

Ignis, quod ibi semen, Aqua Femina, quod fetus ab ejus humore, & eorum vincione sumit Venus. Similiter etiam Laetant. lib. 2. cap. 18. substantia, inquit, ignis, calor est, aqua humor. Recte igitur Ovidius: lib. nemp Metamorph. 1. vers. 430. & seqq.

Quippe, ubi temperiem sumpsere, humorque, calorque, Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus. Cumque sit ignis aqua pugnax; vapor humidus omnes Res creat, & discors concordia foetibus apta est.

Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi femininum, alterum actiivum, alterum patibile: ideoque a veteribus institutum est, ut sacramento ignis & aqua nuptiarum foedera sanciantur; quod fetus animantium calore & humore corporentur, atque animentur ad vitam, Hæc dum peragebantur, sponsa, ne

Sponsa limen domus attingere non debebat.

Ejus rationes.

limen ipsa transcenderet, trans limen à pronubis portabatur. Cujus moris causam ipse quærit: *Plut. in Romulo pag. 26. L. D. & Quæst. Rom. pag. 271. L. ead.* Cur, inquit, nuptiam non patiuntur ipsam transcendere limen domus, sed sublatam transportant pronubi; an quia in prima raptione mulieres non viro intraverunt domos, sed illatae sunt? aut quia videri volunt non volentes, sed vi coacta eo ingredi, ubi sunt virginitatem amissurae? aut hoc signum est, exire etiam eas domumve relinquere non debere, nisi vi ejiciantur, sicut vi introducta sunt? nam etiam apud nos in Bœotia in nuptiis axem plaustris ante fores cremant, innuentes sponsa manendum esse, sublato avenendi instrumento, Alii alias dant rationes, de quibus mentionem facit *Barnab, Brisson. in tr. suo de Vet. Rit. Nupt. pag.*

In pelle lanata sedere jubebatur.

Sponsa tres altes secum ferebat.

76. Ingressa statuebatur in pelle lanata, quod ex *Plut. verbis in Quæst. Rom. d. pag. L. F.* expressis colligere est. Nam, ait, sponsa introducta vellus substernunt. Nubens hoc Romanorum modo congressa primum cum viro ex tribus assibus, quorum unum in manu, alterum in pede, tertium in sacculo perio gerebat, primum Sponso dabat, quasi imaginaria emptione eum sibi illo pretio quæserit: alterum in foco Diis familiaribus ponebat; quem & igni luculento & corollis sua manu flexis, ut ex *Plant. refert Jul. Scalig. in Poëtic. lib. III. cap. C. ad medium*, angebat. Tertium in compito vicinali

ciali fodiebat. Apud Non. in dict. Nubentes: Nubentes veteri lege Romana asses treis ad maritum venientes solebant ferre, atque unum, quem in manu tenerent, tanquam emendi causa marito dare: alium quem in pede haberent, in foco Larium familiarum ponere: tertium in sacciperione cum condidissent composito vicinali solere resonare. Ubi omnino legendum censet Just. Lips. lib. v. Antiquar. Lect. cap. 22. Donare. Hinc istius Coemptio modi, qui Coemptio dicebatur, petenda esse videtur origo; quam certis quibusdam verbis concipi solitam esse indicat. Boët. in Top. Cic. lib. 2. pag. 979. dum scribit, Coemptio certis solemnitatibus peragebatur: & sese in coemendo interrogabant: Vir, an sibi Mulier materfamilias esse vellet; ubi illa respondebat, Velle: Item Mulier, an vir sibi paterfamilias esse vellet; ille respondebat, Velle: Itaque sic mulier in viri conveniebat manum, & vocabantur ha nuptia per coemptionem. Inde Virg. 1. Georg. vers. 31.

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

De hac coemptione, facibus & in domum deductione veterem inscriptionem in urbe Patavio extare dici, monet Franc. Connan. in lib. suo Juris civilis VIII. cap. III. §. III. Cujus verba hic apponam:

COS. AVG.
PVB. CLAVD. QVÆST. AER. ANTONINAM.
VOLVMNIAM. VIRGINEM. VOLENT. AVSPIC.
A.PARENT. SVIS. COEMIT. ET. IIII. FAC. IN. DOM.
DVX.

Singulis his cæremoniis adhibebantur Dii peculiæres, testante August. de Civ. Dei lib. v. cap. 11. ut, cum mas & fœmina conjungerentur, Deus jugatinus: cum nupta domum ducere-tur, Domiducus: ut in domo esset Domitius: ut cum viro maneret Manturna: cum postes ungeret Juno unxia: Acceptæ hoc modo Sponsæ cœna dabatur à novo marito, ac mox Hy-menæus dicebatur cum choreis. Qui mos non tantum Romanis, sed etiam aliis extraneis populis ferè familiaris fuit. Homerus nuptias Hermiones Menelai filiaë Pyrrho Achillis filio in Troja à Patre desponsatæ instruit non tantum epulis; verum etiam cithara & choreis, ut videre est apud Hom. in lib.

Vetus monumenum quasdam nuptiarum solemnitates continens.

Qui Dii in cæremoniis adhibebantur. Nuptialis cœna.

iv. *Odyss. circa princ.* Alexandrum M. Superato Dario, suas & octoginta amicorum, infinito luxu & lectorum multitudine, superbas nuptias per quinque dies continuos hilares habuisse cum cantu & comicis, Tragicisque actionibus, nec non aliis Indorum regioni familiaribus præstigiis, narrat *Aelian. Lib. VIII. variar. hist. cap. VII.* De Hebræorum consuetudine sufficiens testimonium præbent apparatus Labani, *Genes. cap. 29. vers. 22.* & Simfonis, *Judic. cap. XIV. vers. 10, 11.* Verum observandum est, Veteres in conviviis non adfuisse, sed ad cubuisse, ut patet *ex cit. sup. Aelian. loco*, sequentibusque *Corn. Tacii verbis in lib. Ann. XI. cap. 27. num. 2. prolatis: Discutitum inter convivas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali: Sponsamque non separatim, sed in gremio mariti; quem morem exprimit Juvenal. in Sat. 2. vers. 119. & seq.*

————— —————
Ingens

Cœna sedet, gremio jacuit nova nupta mariti.
Apul. de nuptiis Psyche pag. 183. quæ est in lib. VI. Metamorph. Accumbebat, scribit, summum thorum maritus, Psychem gremio suo complexus. Hinc rectè Catull. in nuptiis Julia & Manlii Epigr. LXII. vers. 171. & seqq.

*Aspice, intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immincat tibi.*

Nuces
sparge-
bant.

Intercæ spargebantur nuces à novis maritis, unde *Virg. Eccl. VIII. vers. 30. canit:*

Sparge marite nuces.

Cur illud
faciebant.

Cujus moris hanc fuisse rationem ex *Varr. scribit Serv. ad d. Virg. locum, ut Jovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit, sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis; unde & juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut à rapientibus pueris fiat strepitus, ne puella vox virginitatem deponentis possit audiri. Plin. autem in lib. XV. cap. 22. ad princ. hoc factum putat, ut, sicut nuces duplici teguntur operimento, ita etiam foetus pari munimento protegantur à conjugibus. Quæ ratio ipsi verisimilior videtur, quam quia cadendo tripudium, sonumve faciant. Alii aliam agnoscunt*

agnoscunt causam; quæ propior videtur; Veteres nempe per illarum sparsionem designare voluisse, maritum ita valedicere debere puerilibus ludis, & ea, quæ ad œconomiam pertineant, auspicari. Unde *Catull. in Carm. de nuptiis Julia & Mantuæ Epigr. LXII. vers. 131. & seqq.*

Da nuces pueris, iners

Concubine, satis diu

Luffisti nucibus.

Nucibus Veterum pueros luffisse, per quam certum est, uti docet nos *Phaed. in Lib. 3. Fab. 14.* his verbis:

Puerorum in turba quidam ludentem Atticus

Aesopum nucibus cum vidisset, restitit.

Inter illos strepitus versus quidam lascivi & procaces, *Fescennini* teste *Festo in voc. Fescennini* dicti, à multitudine puero-
rum cantabantur per ludum jocumque ex conjugali licentia
licitum. *Horat. Lib. Epist. 2. Epist. 1. vers. 145. & seqq.*

Fescennina per hunc invecctâ licentia morem

Verfibus alternis opprobria rustica fudit.

Hæc dum fiebant, componebatur lectus nuptialis, quem *Ve-*
teres, quia in nuptiis solennibus in honorem *Genui* sterneba-
tur, *Genialem* dixisse, ostendit *Serv. ad Lib. Aeneid. VI. vers.*
603. Horat. Lib. Epist. 1. Epist. 1. vers. 87.

Lectus genialis in aula est?

Juvenal. Sat. x. vers. 334. & seqq.

Tyrusque palam genialis in hortis

Sternitur.

His peractis nova nupta in cubiculum viri à *Pronuba* dedu-
cebatur; quò à *Sponso* detegebatur; cujus detectionis gratia
dona ab eo accipiebat. *Deducta* in cubiculum nova nupta,
ut loquitur *Sext. Pomp. in dict. Rapt. solet fax, qua prætibi-*
ente nova nupta deducta est, ab utrisque amicis, ne aut uxor
eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulchro combu-
rendam caret, quo utroque mors propinqua alterutrius captari
putatur. Conferebantur in eum locum quorundam *Deorum*
Dearumque simulachra; uti *Virginensis Dea*, ut scilicet vir-
gini zona solveretur; *Subjugi Dei*, ut viro subjiceretur; *Deae*
Premæ, ut subacta ne se commoveret, & comprimeretur;

Dea Pertunda, quæ concuteret & penetraret; Veneris & Priapi.
 Ad hujus simulachrum per gradus eburneos, ascendere, ei-
 que insedere tenebatur nova nupta; cujus hanc causam tradit
August. de Civ. Dei lib. vi. cap. ix. ut illarum pudicitiam prior
Deus delibasse videretur. Plura de hoc Deo denudare nollem,
ne quid risu dignum appareat, ut scribit Lactant. Lib. i. pag. 120.
 qui cupientibus tamen illud deforme mysterium explicat. His
 omnibus observatis viri lectum nova nupta adibat, in quo col-
 locabatur à Pronuba, quod declarat *Catull. in memor. Carni*
de nuptiis Jul. & Manl. Epigr. LXII. vers. 183. & seqq.

Nova nu-
 pta viri le-
 ctum adit.

*Jam cubile adeat viri,
 Vos bona sensibus unis*

Cognita bene femina,

Collocare puellam.

Cingulum
 solvitur.

Hoc in loco cingulum illud virgineum Herculeo nodo vin-
 ctum, de quo supra in §. ix. h. cap. habita est mentio, duo-
 bus digitis solvebat maritus, quod Junoni; ob eam causam
Ανοιζών, à Latinis cinxiæ cognomento, dicabatur. *Sexi.*
Pomp. in voc. cinxiæ: Cinxiæ Junonis nomen sanctum habebatur
in nuptiis, quod initio conjugii solutio erat cinguli, quo nova
nupta erat cincta.

Sponsa fit
 uxor.

Tertius nu-
 ptiarum
 dies.

Munera
 nuptialia
 accipiebat.

Dominam
 agere inci-
 piebat.

Claves ac-
 cipiebat.

Hoc modo, quæ Sponsa fuerat, uxor fiebat.
 §. X. Tertius jam sequitur nuptiarum dies, Græcis *ἑτάυ-
 λης*, quasi nuptiarum appendix, Latinis *Repotia*. In eo die
 Sponsi affines convivium instaurabant; novæ nuptæ munera
 à cognatis & propinquis mittebantur, quæ ob id *munera nupti-
 alia* dicuntur à *Κτις Gajo in l. 13. §. 2. ff. de Administr. &*
per. tut. ac Ulpiano l. 1. §. 5. ff. de tutel. & ration. distr. &
 nova nupta in domo viri uxoriæ libertatem aspiciabatur, &
 rem divinam faciebat, ut scriptum reliquit *Macrobi. lib. Sa-
 turnal. l. cap. xv. circa finem: Postridie, aut, nuptiam in domo*
viri dominium incipere oportet adipisci & rem facere divinam. Sed
 ut significaretur, ei rerum familiarium administrationem ac
 dispensationem permitti, illi dabantur *claves*; quas ad signifi-
 candam *partis facilitatem*, mulieribus donatas esse, dicit *Fest.*
in dict. Clavium. Verum illa *Sexii Pompei* explicatio non ita
 rei congruens est; traditionem enim *clavium* rerum custo-
 diam

diam designare, expeditum est l. 77. §. 2. ff. de leg. 1. Patens
ait C. Cas. Papinianus, pluribus filiis hereditibus institutis, mortens
claves & anulum, custodia causa, majorinatu filia tradidit.

§. XI. Explicitis hisce tribus nuptiarum diebus, earum-
que solennitatibus, nec non duobus ex istis tribus habendi
uxores modis, restat adhuc tertius ille, qui est Usus, quem
hic, cum ad nullum diem referri nequit, adjungendum esse
puto. Usu igitur Prisci habebant uxores, si extra solenni-
tatem confarreationis ac coemptionis matrimonii causa mu-
lieres per totum annum nulla trinoctii absentia interposita
apud virum mansissent. Quo elapso tempore, in manum
mariti venisse, censebantur, quod colligere est ex M. Tullii
verbis in *num. 34. Orationis in L. Flacci gratiam habita prolatis*.
In manum, inquit, *convenerat*. Nunc audio, sed quare, *usus*,
an coemptione. Si vero per tres noctes in anni spatio a viro
abfuisse, ex l. XII. *Tabb.* usus interruptus existimabatur,
ut annotat *Ant. Gell. lib. 3. Noct. Att. cap. 2.* his verbis: *Quin-*
tum quoque mucium jurisconsultam dicens solutum legi. (*Ma-*
crob. lib. 1. Saturn. cap. 30. habet, *tege*, quo in loco etiam alia
antecedentia & consequentia verba ab hoc Auctore mutua-
tus est) non esse usurpatam mulierem, qua Kalendis Januariis apud
virum causa matrimonii esse coepisset, & ante diem quartum Kalen-
das Januarias sequentis usurpatum esset. non enim posse impleri tri-
noctium, quod abesse a viro usurpandi causa ex duodecim tabulis
deberet, quoniam tertia noctis posteriores sex hora alterius anni essent,
qui inciperet ex Kalendis.

§. XII. Alius præter tres jam enumeratos passim in legi-
bus nobis etiam occurrit modus, SORTITIO dictus, ut in
l. 8. ff. de senator. *Clarissimarum foeminarum nomine*, Senatorum
filie, nisi que viros clarissimos sortite sint, non habentur. l. 20. §.
2. ff. de manumiss. vind. *Matrimonii causa manumittere si quis*
velit, & is qui non indigne hujusmodi conditionis uxorem sortiurus
sit, erit ei concedendum. l. 18. C. de inoff. test. l. 2. §. 1. C. *Quan-*
do & quib. quarta pars debetur. l. 9. C. de incolis, & ubi quis
domic. hab. videtur. De hac Sortitione mentionem etiam facit
Alex. ab Alex. lib. 2. Genial. dien. cap. v.

§. XIII. Hæc de nuptiarum solennitatibus, quarum plu-

ra desiderantibus consulendi sunt *Jul. Cas. Scalig. lib. III. Poë-
tices. cap. C. Alex. ab. Alex.* dicto mox. *lib. & cap. Barnab. Brisson.
Anton. & Franc. Hotmani in tract. de Vet. Rit. nupt.*

Nuptiæ & §. XIV. Cæterum Justiniani temporibus nuptiæ etiam di-
matrimo- cüntur *matrimonium*, ut patet ex §. 1. *Inst. de patr. potest. &*
nium pro- *l. 1. ff. de rit. nupt.* Definunturque, quod sint, *Viri & mu-*
miscuè su- *lieris conjunctio individuum viæ consuetudinem continens. d. §. 1.*
muntur. *Inst. de patr. potest.*
Nuptiæ
quid.
Quinam
contra-
hant.

§. XV. Has contrahunt ii, qui sunt cives Romani, masculi
puberes, quales æstimabantur anno *quarto decimo*, & fœmi-
næ viri potentes, anno nempe *duodecimo*, ut loquitur *Imp.*
in pr. Inst. de nupt. simulque qui nec cognatione, affinitate,
honestate, vitio mentis corporisve impediti sunt, de quibus
requisitis satis fusè differunt plerique Doctores.

Quomodo §. XVI. Contrahuntur non tam magna ut olim solen-
contrahan- nitate; quippe jure civili tantum mutuus desideratur consen-
tur jure ci- sus, non vero concubitus, nec solennis deductio, aliusve
vili. ritus. *l. 30. ff. de R. Jur. l. 15. in fin. ff. de condit. & demonstr.*
civil. & Jure consl. Scevola aperuissimè respondet lib. IX. Digest.
l. Seja pen. ff. de Donat. in vir. & uxor. & Theodosiana confirma-
tionem satis comprobatur, qua pompæ celebratisque nuptia-
rum omissionem matrimonii firmitati non obesse, constitutum
est. l. Si donationum. 22. C. de nupt.

Quorum §. XVII. Præter ipsorum tamen contrahentium consen-
desideratur sum, etiam eorum, quorum in potestate sunt, requiritur
consensus. *l. 2. ff. de rit. nupt.* Nam Imperator ait *in pr. Inst.*
de nupt. Neque naturalem, neque civilem rationem permittere, ut
absque consensu filius contrahat nuptias.

C A P I T U L U M D E D I V O R T I I S.

§. I. **P**ostquam differuimus, quibus modis Prisci inire
solebant conjugale illud vinculum, nunc, ut ad
scopum revertamur, nobis erit agendum de iis,
quibus recedere sunt soliti.

§. II. Ve-

§. II. Veteres igitur, autumantes, nihil esse tam naturale, quam unumquodque nisi colligatum erat, ita etiam dissolveretur, voluerunt, matrimonium contractum confarreatione dissolvi diffarreatione; quod & annotarunt Sextus Pomp. in voce Diffarreatio his verbis: Diffarreatio genus erat sacrificii, quo inter virum & mulierem fiebat dissolutio. Dicta diffarreatio, quia fiebat farreo libo adhibito. & Alex. ab Alex. lib. 2. Genial. dier. cap. v. In dirimendis nuptiis, & si quando vir ab uxore divertere contendit, diffarreationem fieri accepimus. Similiter contractum coëmptione dirimi remancipatione, ut apparet ex iis, quæ ex Gallo Alio refert idem Pompejus in vocab. Remancipatam, qualia ita sese habent: Remancipatam Gallus Alius esse ait, qua mancipata sit ab eo, cui in manum convenerit. Sic etiam initum Usu resolvi usurpatione, quæ significat, ut explicat Jacob. Revard. in Comm. ad leg. XII. Tab. cap. XXI. usucapionis interruptionem, non vi quidem & proprietate verbi, sed per consequentiam. Si enim id, quod possideo, necdum tamen usucepi, ab aliquo solenniter usurpetur, sive apprehendatur, is, si ejus rei dominus est, possessionem meam sua usurpatione interrumpit. Quia igitur mulieres in potestate aut mariti, aut parentum, vel tutorum erant perpetua, idcirco usu uxor nondum usucapta, ante annum à marito discedens, usurpabatur, hoc est, à parentibus, aut si illi non essent, à tutoribus solenni quadam ratione apprehendebatur, & mariti potestate liberabatur, si ab eo trinoctium abfuisset. Verum juxta Jureconf. Paulum in l. 1. ff. de Div. & Rep. dirimitur conjugale fœdus morte: Matrimoniorum enim, ut ait Imperator in Nov. 22. cap. 20. terminum, qua omnia similiter solvit, expectat mors. Captivitate, quod postea mutavit Imperator in Nov. 117. cap. xi. jubens, uxori non licere propter quantumvis longam mariti absentiam alteri prius nubere, quam de morte penitus certior facta fuerit; ita ut abrogatæ sint per d. Nov. Memorata l. 1. quantum ad captivitatem attinet, l. 6. ff. eod. l. 7. C. de Repud. Vel alia contingente servitute alterutrius eorum de qua vid. est cap. IX. cit. Nov. 22. & Divortio; quo nomine Divortium illa Veterum inter virum & uxorem separatio dicta esse videtur, de qua, dum ejus hic præcipue sedes est, prolixius sumus dicturi.

Quibus
modis
apud Anti-
quos, &
quibus se-
cundum
jus civile
dirimitur
connu-
bium.
Diffarrea-
tio.
Remanci-
patio.

Usurpatio.

Mors.

Captivitas.

Servitus.

Divortium.

Divortii generalis etymologia definitioque. §. III. DIVORTIUM itaque, dictum à *divertiendo*, in genere secundum *Non. Marcell. in voc. Divortium est rerum omnium separatio*. Hinc adducit illud *M. Tulli in lib. III. de Oratore*: Sic è communis sapientia jugo sunt doctrinarum facta *divortia*. Sed propriè dicitur illud de itineribus seu locis, ut invenitur apud *Virg. lib. Aeneid. IX. vers. 379. & seq.*

Ejus significatio.

Obiciunt equites sese ad divortia nota,

Hinc atque hinc.

Et *Tacit. lib. Ann. XII. cap. 63. pr. Arctissimo inter Europam Asiamque divortio Byzantium in extrema Europa posuere Græci*. Verum juxta Jurisconsultorum mentem dictum est *divortium vel à diversitate mentium, vel quia in diversas partes eunt, qui distrahunt matrimonium, testante Gajo in l. 2. pr. ff. de Div. & Rep. cui respondet Paulus in l. 191. ff. de verb. sign. Definiri que potest, quod sit separatio, quæ sit inter conjuges eo animo, ut nunquam redintegretur matrimonium.*

Definitionis explicatio.

§. IV. Recte nunquam: nam *divortium*, inquit, *Paulus in l. 3. ff. de Div. & Rep. non est verum, nisi quod animo perpetuam constituendi dissensionem sit*. Itaque, ut argumentatur porro idem *JCtus, quidquid in calore iracundia vel sit, vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantia apparuit, judicium animi fuisse; ideoque per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, nec divortisse videtur.*

Divortii origo.

§. V. Quamvis universi CREATOR per suam humano generi in Paradiso datam institutionem in *cap. 2. vers. pen. Genes.* adhuc extantem voluit, ut nulla separatio inter virum & uxorem intercederet, sed *abivent in carnem unam*: tamen depravato istius generis statu matrimonii diremptionem Israëlitis permisit *Moses Deuter. cap. 24. vers. 1.*

Ejus progressus ad Romanos. Romuli lex.

§. VI. Hoc succedentibus temporibus non tantum apud *Judæos mansisse, verum etiam ad extraneos populos penetrasse, invenimus: Romulus enim sua lege à viris divertere mulieribus prohibuit, & viris à mulieribus tres quatuorve non leves ob causas, quas, infra in §. XVI. enumerabo, permisit, testibus *Plut. in Romulo pag. 31. L. F. Alex. ab Alex. lib. IV. Genial. dier. cap. VIII. circa medium. Quod liberum etiam mansit in XII. Tabulis, uti colligi potest ex**

Lex XII. Tabb.

istarum

istarum fragmentis, quæ ex multis Auctoribus congefserunt
Pighius in Annal. suis ad A. U. C. cccii. & Jacob. Gothofr. in tract.
ad XII. Tabb. Tab. VI. in fine. ac ex M. Tullio Philipp. 2. num.
 28. Et, inquit, si jam negat, nolite, nolite querere, frugi
 factus est, illam suam suas res sibi habere iussit ex XII. Tabulis:
 claves ademit, forasque exegit. Item ex sequentibus verbis
Gaji furecons. in l. pen. ff. Ad l. Jul. de Adult. traditis: Si ex LEGE
repudium missum non sit, & idcirco mulier adhuc nupta videatur,
tamen si quis eam uxorem duxerit, adulter non erit: idque Sal-
vius Julianus respondit; quia adulterium, inquit, sine dolo malo
non committitur; quamquam dicendum, ne is, qui sciret, eam ex
LEGE repudiatam non esse, dolo malo committat.

§. VII. Nihilominus tamen noluerent Veteres, facile di- Veterum
circa ma-
trimonia
animorum
constantia.
 rimi matrimonium, quod isto Sponsam cingendi modo, de
 quo supra in §. VIII. cap. præc. mentio facta est, denotare
 voluerunt; quò postea, ut ex *Non. Marcell. ad voc. Firmiter.*
 colligere est, respexisse videtur *Cic. in lib. VI. de Repub. ma-*
trimonia, dicens, majores nostri firmiter stabilita esse voluerunt.
 Quam sententiam postea etiam *Theophilus*, quando, indivi-
 duam vitæ consuetudinem promittit, ait in §. 1. *Inst. de patr. potest.*
 & *Justinianus Imp. in d. §. nuptias individuam vitæ consuetudinem*
 vocans affecti videntur.

§. VIII. Hinc divortium, si *Dionys. Halicarnass. lib. 2. An-* Per quot
annos nul-
lum divor-
tium Ro-
ma sensit.
tiq. Rom. pag. 96. vers. 9. & seqq. fides adhibenda sit, 10XX.
 ab U. C. per annos Romæ tanquam incognitum fuit: con-
 stat enim, inquit, ut verba latinè sonant, per 10XX. annos
 Roma nullum accidisse divortium. Septima demum supra centesi-
 mam & trigesimalam Olympiade *M. Pomponio, C. Papirio Coss. &c.*
 Cui subscribit *Val. Max. lib. II. cap. 1. num. IV. Ve-*
rum Aulus Gell. lib. IV. Noct. Att. cap. 3. scribit fa-
ctum esse A. U. C. DXXIII. M. Attilio & P. Valerio Coss. &
lib. XVII. cap. 21. ferè in fine, quingentesimo undevigesimo; ita
 ut Auctor iste sibi ipsi non constet, nisi cum eruditis ad lo-
 cum istum priorem annorum numerum adferamus; qui
 tamen, si cum *Car. Sigon. in Comm. in Fastos & Triumphos Rom.*
Pighio in Annal. suis P. Rom. Setho Calvise in opere suo Chronol. ad
 A. U. C. 10XXI. computationem ineamus, legitimus non
 esse videtur: illi enim *M. Pomponium cogn. Masonem &*
 C. Pa-

C. Papirium *cogn.* Mathonem non ad eum, ad quem *Dionys.* laud. loco, annum eos habent; sed referunt eos ad A. post U. C. DXXII. & M. Attilium *cogn.* Regulum & P. Valerium *cogn.* Flaccum non in eo anno, in quo vult *Aul. Gell.* d. loco, consules fuisse ponunt: Verum illos numerant ad A. ab U. C. DXXVI. ita ut forsitan Amanuensium aliorumve culpa apud unum annus unus admissus & alterum duo omitti videantur. Sed ab istorum scriptorum temporis computatione maximè distat ea, quam facit *Tertull.* in *Apologet.* Cap. VI. ad med. & *Monogam.* cap. IX. in fine. In *Apologet.* scribit, nullum intercessisse Divortium per DC. ferè annos: Ubi, inquit, est illa felicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, quæ per annos ferè sexcentos ab Urbe Condita nulla repudium domus scripsit? In *Monogam.* factum esse tradit post illud annorum spatium: Adeo, ait, autem repudium à primordio non fuit, ut apud Romanos post annum sexcentimum Urbis Condita id genus duritia commissum denotetur, Cui subscribit *Magnus Cujac.* lib. 1. *Observ.* cap. 39. Ita ut de tempore non conveniant Auctores, quod etiam suis diebus observasse videtur *Alex. ab Alex.* lib. IV. *Gen. dier.* cap. VIII. in med. Primus enim, referens, P. Carvilius Ruga post annum quingentesimum trigésimum tertium, vel undevigesimum ab Urbe Condita, cum uxorem duxisset, ex qua vitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa divortium fecit. Eatenus tamen non dissentiant, primum P. sive Sp. illum Carvilium *cogn.* Rugam, ut *Gell.* prodit *Lib. IV. cap. III.* divortium post tantum annorum intervallum renovasse. Hinc *Halicarnass.* d. loco. *Primus*, ait, dicitur uxorem dimisisse Sp. Carvilius, vir non obscurus, coactus à censoribus jurare, liberorum causa se conjugem non retinere; erat enim sterilis. Cui hac in re respondent *Val. Max.* cit. loco, *Plut.* in *comparat. Thesei & Romuli* circa fin. L. B. & *Lycurga & Numa.* pag. 77. L. C. & in *Quest. Rom.* pag. 278. L. D. ubi eundem illum vocat Sp. Carvilium.

Qui primus exemplo Romæ divortium introduxit.

Rei uxoriae cautiones.

Quam levem ob

§. IX. Ab illo tempore secundum *Aul. Gell.* mem. loco rei uxoriae cautiones Romæ necessariae visæ sunt; quippe tanta repudiandi licentia invaluit, ut levissimas ob causas à se invicem discederent, referentibus *Alex. ab Alex.* cit. loco, & *Val.*

Val. Max. lib. VI. cap. III. num. x. & seqq. Sulpicius Gallus uxori nuntium remisit, quod invelato capite foras prodisset. Q. Antistius uxorem suam, quod illam in publico cum quadam libertina vulgari secreto loquentem viderat, dimisit. P. quoque Sempronius, quod ludos se ignorante spectasset, repudium misit. Paulus Æmilius, castigantibus eum amicis, quod pudicæ Papyriæ, divitiis, pulchritudineque præditæ, uxori nuntium remisisset, pede porrecto dixisse fertur: *Hic quoque, ut testatur. Plut. in conjugal. præcept. pag. 140. L. A. calcens pulcer adpectu est ac novus, sed nemo scit, ubi me premat.* C. Jul. Cæsar cum Pompeja in Corneliæ locum ducta ob suspicionem adulterii, etsi convicta non esset, divortium fecit. *Tranq. in ejus vita cap. VI. Cæte-* Flaminis uxor. rum; quamquam effrenata illa repudiandi libertas ad eam familiaris facta fuerit, tamen circa Flaminum matrimonia locum non habebat: *Illorum enim matrimonium nisi morte dirimijus non est, ut loquitur Aul. Gell. lib. x. cap. xv. & patet ex Festi verbis in voc. Flameo: Flameo amicitur nubens omnis boni causa, quod eo assidue utebatur Flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium.*

§. X. Hæc admodum effusa divortiorum licentia viris per longum temporis tractum tantum familiaris, tandem etiam mulieribus ita frequentissima facta est, ut dicente *Seneca lib. III. de benef. cap. XVI. non consulum numero, sed maritorum, annos suos computaverint.* Unde etiam *Juvenal. Sat. VI. vers. 228. & seqq.*

Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti

Quinque per autumnos.

& *Martial. Epigr. VI. Epigr. VII.*

Aut minus, aut certe non plus, tricesima lux est,

Et nubit decimo jam Thelesina viro.

§. XI. Irrepente jam magisque illa divortendi libertate, modum Divortii imposuisse Octavium, scribit *Suet. in ejus vita cap. 35. in fin.* quem tamen postea, cum Scriboniam ejus morum perverfitatem pertæsus repudiaverit, non observasse, indicat *idem in ejusdem vita cap. 62.* Quem eundem modum postea etiam Tiberium restaurare voluisse, testis est

*Idem in Tib. cap. 35. Alium, enim refert, & questura removit, quod uxorem pridie fornicationem ductam, postridie repudiasset. Quantum verò isto profecerint Imperatores ab Auctore non subjicitur. Beza tamen in tract. de Repud. pag. 239. autumat, isto illud cautum fuisse, quod postea commemoravit Juriscons. Paulus in l. Nullum ff. de Div. & Rep. nempe, ut septem cives Romani puberes adhiberentur; de qua observatione *inf. ad §. xiv.* sed nudæ sunt conjecturæ, cum nihil certi isto de modo ab Auctoribus proditum est: at quidem, libidinem & licentiam illum evicisse, videmus, quò respexisse videtur Tertull. cum dicit in Apolog. cap. vi. *Repudium vero jam & votum est, quasi matrimonii fructus.**

Aliam divortiorum formam introduxit Christus.

§. XII. Non tamen, silentibus quamvis civilibus legibus, propterea etiam Divina lege istiusmodi repudiandi licentia concessa fuit. SERVATOR enim noster aliam circa divortia introduxit formam; quippe non tantum effrenem illam Ethnicorum tum maximè cognitam conjugii dissolvendi libertatem improbavit; verum etiam omnem Judæis à Mose in *Deuteron. cap. 24. vers. 1.* datam permissionem abolevit, dum Moses iis illud non ex PRIMI & SUMMI LEGISLATORIS jussu, quo vir & uxor in unam abirent carnem, & per consequens nulla conjugii separatio interveniret, ut dictum *sup. in §. v. h. cap.* sed ob illorum cordium duritiam permiserit, ut patet ex narrationibus *Matth. cap. v. vers. 32. & cap. xix. vers. 8. & seqq. Marc. cap. x. vers. 5. & seqq. Luc. xvi. 18. Paul. ad Rom. vii. 3. & 1. ad Corinth. vii. 10. & seqq.* Excipiuntur nihilominus duo casus apud *Matth. dictis locis & Paul. d. I. ad Cor. vers. 15.* de quibus *infra ad §. xvi. in fin.*

Quomodo sequentibus temporibus lex illa observata fuerit.

§. XIII. Cæterum non obstante illa lege præterlabentibus diebus Imperatores Claudius Plautiam Urgulanillam & Aeliam Petinam. etiam si liberos ex istis tulerit, & Domitianus Domitiam Longinam Aelio Lamiaë nuptam repudiavit, teste *Tranq. in Claud. cap. 26, & Domit. cap. x.* Imminutaque in Romano orbe tam diu mansit libertas illa, donec Christiani Imp. Theodosius (scilicet II. sive Junior Arcadii ex Eudoxia filius, in lucem editus die Aprilis x. Anno Mundi MCCCCL. post u. c. MCLIII. post Christi. cdi. Fl.

Fra-

Fravitta & Ragonio Vincentio Celfo Coss. & ex luxatione
 vertebræ dorfi, quam in venatione equo delapsus acceperat, Imp. Theodofii & Valentiniani circa Divortium cura; ac quando vixerunt.
 mortuus die XXIX. Augusti A. Mundi MMMCCCXCIX. u. c.
 MCCII. Christi CDL. Imp. Placidio Valentiniano VII. Gen-
 nadioque Valerio Corvino Avieno Coss.) & Valentinianus
 (nempe III. natus ex Constantio & Galla Placidia, Honorii
 forore, die 2. Julii A. Mundi MMMCCCLXVIII. ab u. c. MCLXXI.
 post Chr. CDXIX. Fl. Monaxio & Fl. Plintha Coss. jussu Anicii
 Maximi in ultionem stupri uxori suæ ab eo illati in Campo Mar-
 tio occisus A. Mundi MMMCDIV. u. c. MCCVII. Chr. CDLV. Ipso
 XII. & Fl. Anthemio Coss.) cœperunt certas quasdam cau-
 sas justî divortii colligere, ac de iis *constitutionem* facere l. 8.
c. de Repud. Anno Chr. CDXLIX. Fl. Protogene & Turcio
 Secundo Asterio Coss. ut patet ex subscriptione laud. I quod
 tempus incidit in A. Mundi MMMCCCXCVIII. u. c. MCCI. quæ
 de re satis locuples testis est *Seth. Calv. in op. suo Chronol. ad
 unumquemque mundi annum.* Quibus dictis causis Justinianus
 tres alias in *Nov. XXII. cap. XVI.* addidit, quas unâ cum illis
 Theodofii & Valentiniani in *Nov. illa XXII. cap. XV. & XVI.*
 congesfit, ac plerasque ex iis improbens ad breviorum nume-
 rum in *Novell. constitut. CXVII. cap. VIII. IX. & XII.* con-
 traxit: quarum tamen duæ postea à Leone Imp. revocatæ
 sunt in *Nov. XXX. & XXXI.* de quibus omnibus, postquam
 dictum est, quomodo fieri divortium solet, differendum erit
 in §. XVI.

In divortiis faciendis priscis temporibus (cum nempe non ob
 tam leves causas, uti postea, fiebat) amicorum sententia de-
 siderabatur, unde *Aul. Gell. lib. XVII. Noct. Att. cap. fin.* scri-
 bit: *Spurius Carvilius Ruga primus Roma de amicorum senten-
 tia divortium cum uxore fecit.* Et *Val. Max. lib. II. cap. IX.*
M. Valerius maximus & C. Junius Bubulcus Brutus censes
*L. Antonium senatu moverunt, quod, quam virginem in ma-
 trimonium duxerat, repudiasset nullo amicorum in consilium ad-
 hibito.* Idem ferè *Alex. ab Alex. lib. Genial. dier. IV. cap.*
VIII. Dein tabulæ, quibus scriptis nuptiæ firmabantur, dis-
 solvebantur. *Juvenal. Sat. IX. vers. 74. & seqq.*

Fugientem saepe puellam

F 2

Amplexu

Quo ritu
 divortium
 facere sunt
 soliti Vete-
 res.
 Amicorum
 consilium.
 Tabula-
 rum nu-
 ptialium
 dissolutio.

Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat & jam

Signabat: tota vix hoc ego nocte redemi

Te plorante foris.

Septem te-
stium præ-
ter liber-
tum præ-
sentia.

Tum maritus vel præsens, adhibitis septem testibus civibus Romanis puberibus præter libertum ejus, per quem divortium faceret, l. 9. ff. de Div. & Rep. uxorem exturbabat ædibus, quod indicant. *Non. Marcell. in voc. Faceffere pag. 335. At aliquis vestrorum nuntiet Gemina, ut res suas procuret, adibus faceffat. M. Tull. in sup. in § 3. h. cap. laud. loco: claves ademit, forasque exegit. Vel absenti libellum mittebat repudii per nuntium vel aliquem è libertis, uti colligere est ex Gaji Jurisc. l. 2. §. fin. ff. de Div. & Rep. ubi dicit: sive autem ipsi præsentem renuntietur, sive absentem per eum, qui in potestate ejus sit, cujusve is, cave in potestate sit, nihil interest. & Papiniani l. 7. ff. eod. De quo Juvenal. Sat. vi. vers. 145.*

Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi.

Repudiatae mulieri se- cum allata in viri ædes restituebantur. Verba in Divortii usurpata.

Exeunti, quæ prius uxor fuerat, reddebatur, quidquid in mariti domum attulerat; ut ostendunt illa in rependiis teste Gajo in l. 2. §. 1. ff. de Div. & Rep. comprobata verba: TUAS RES TIBI HABETO; vel TUAS RES TIBI AGITO. Quæ etiam annotarunt Alex. ab Alex. d. loco, Apul. lib. v. *Metamorph. pag. 170. cujus hæc sunt verba: Quo dolore statim somno recussus, ubi me ferro & igni conspexit armatam, tu quidem, inquit, ob istud tam dirum facinus, CONFESTIM TORO MEO DIVORTE, TIBIQUE RES TUAS HABETO. Non. Marcell. cit. mox sup. in h. §. loco, & M. Tull. Cic. memor. in §. 3. h. cap. Illam suam SUAS RES SIBI HABERE jussit similiterque Petron. in Satyrice pag. 87. vers. 14. Quoniam scelere violasti, & communem amicitiam, RES TUAS OCIUS*

Claves adimebantur.

TOLLE. Claves insuper uxori in mariti domum ingressæ commissæ adimebantur; unde Idem Tull. in d. loco ad veterem illum divertendi morem alludens progreditur: *Claves ademit.*

Bona vel Mala gratia dirimebantur con nubia.

§. XV. Præterea dissolvebantur olim matrimonium vel mutuo consensu, uti constat ex constitutione Imp. Anastasii l. IX. c. de Repud. quæ veteres BONA GRATIA fieri dicebant, quod contentur etiam Imp. ipsi Justinianus in Nov. XXII. cap. IV.

&

& Justinus Secundus in Nov. 140. pr. Sed Hic libertatem illam, nisi castitatis concupiscentia hoc fiat, sustulit per illam ex Nov. 117. cap. x. defumptam *Aub.* Quod hodie c. de Re-pud. quam Ille postea in d. Nov. 140. cap. 1. reduxit. Vcl in vna altera parte ob culpam vel causam; quæ MALA GRATIA fieri dicebantur.

§. XVI. Causæ divortii ex vetustissimo & novo non aded
 quam ex medio jure multifariæ erant. Ex lege enim Ro. ^{Divortii}
 muli secundum *Plut. in Romulo pag. 31. L. F. tres, Vene-* ^{causæ.}
ficio sublatis liberis, subdito partu, & adulterio admisso: ^{Ex Romu-}
at juxta ^{li lege.}
Alex. ab Alex. laud. loco erant quatuor: Si in adulterio, ve-
neficio, clavium adulteratione uxor deprehensa aut temulenta à
viro inventa fuisset. Quod mirum non est: vini enim usum
olim Romanis faminis ignotum fuisse, ne scilicet in aliquod de-
decus prolaberentur, scribit Val. Max. d. lib. 2. c. 1. n. v. quia,
addit, proximus à Libero Patre intemperantia gradus ad incon-
cessam Venerem esse consuevit. M. Cato apud Gell. lib. x cap.
xxiii. similiter referens dicit, non solum existimatas, sed mul-
tatas quoque à judice mulieres non minus, si vinum in se, quam
si probrum & adulterium admisissent. Dionys. Halicarnass. lib. 2.
Antiq. Rom. pag. 96. pr. tradit, Romulum censuisse in sua lege,
pudicitia violationem, & si deprehensa esset mulier, bibisse vi-
num, omnium muliebrium delictorum esse maxima. Satis justa
etiam apud Veteres, & quidem liberæ Reipublicæ diebus,
maritis erat divortendi causa uxoris sterilitas, ut docet nos il-
lud. Sp. Carvili Rugæ exemplum sup. in §. viii. h. cap. me-
moratum. Cujus etiam fit mentio in l. Viricus 60. §. 1. ff. de
donat. int. vir. & ux. Verum ex Imp. Theodosii & Valentiniani
in §. h. c. xiii. allegata constitutione, xiv. pro mulieribus
totidemque viris causas introductas esse, videmus. Si igitur
mulier inveniatur, probareque possit, maritum vel esse

- I. Adulterum.
- II. Homicidam.
- III. Veneficum.
- IV. Molientem contra imperium.
- V. Crimine falsi damnatum.
- VI. Sepulchrorum dissolutorem.

Causæ ex lege, Theod. & Valent. Imp.

Causæ mulieribus concessæ.

- VII. Sacrilegum;
 VIII. Latronem.
 IX. Latronum susceptorem.
 X. Abactorem.
 XI. Plagiarium.
 XII. Cum impudicis mulieribus ipsa inspiciente coetum ineuntem.

XIII. Vitæ suæ quovis modo insidiantem.

XIV. Verberibus super ea utentem.

à conjugali fœdere impunè recedere potest: quod viro similiter licitum est, si illa vel sit

Causæ viri tribu-
 tac.

I. Adultera.

II. Venefica.

III. Homicida.

IV. Plagiaria.

V. Sepulchrorum violatrix.

VI. Sacrilega.

VII. Latronum faulrix.

VIII. Si viro ignorante vel nolente extraneorum virorum convivia appetierit.

IX. Si eo invito sine justa causa foris pernoctaverit.

X. Si eo prohibente ludis spectaculisve inhæserit.

XI. Si ejus vitæ veneno, gladio, aliove modo insidiata sit.

XII. Si contra imperium quid cogitantibus conscia sit.

XIII. Si illam falsi crimini immiscentem inveniat.

XIV. Si manus audaces sibi probaverit ingerentem.

Tres à Justiniano ad-
 ditæ.

Quibus Imp. Justinianus, postquam illas in *Novella sua Const. XXII. cap. xv.* recensuerit, *tres* has sequentes in *cap. seq. ejusdem Nov.* adjunxit:

I. Si mulier mariti odio partum abegerit.

II. Si cum aliis viris voluptatis causa lavetur.

III. Si uxor superstite adhuc marito de contrahendis nuptiis cum alio egerit.

Causæ à Justiniano maritis permissæ.

Verum idem Imperator illas plurimas esse perspiciens quasdam ex iis ad solvendas nuptias ipsi indignas visas abscidit, maritisque has sequentes octo in *l. 10. C. de Repud. Nov. XXII. capp.*

xxii. capp. v. vi. vii. & Nov. cxvii. capp. viii. ix. & xii. expressas concessit causas:

- i. Si mulier contra imperium machinantibus conscia sit, viroque non indicaverit.
- ii. Si uxorem adulterii accusaverit, ac istiusmodi accusationem veram esse ostenderit.
- iii. Si quolibet modo viri vitæ insidiata sit, aut insidiantes sciens marito non indicaverit.
- iv. Si cum aliis maritis ignorante eo convivatur, aut cum eis lavat.
- v. Si apud alios quam proprios parentes sine ipsius voluntate foris pernoctaverit.
- vi. Si marito inscio vel prohibente ludis spectaculisve inhæserit.
- vii. Si maritus monachismum profiteri desideret.
- viii. Uxoris quinquennii captivitas, & de vita captivæ summa incertitudo.

Nec leviozem mulieribus attribuit numerum, quod illæ, Causæ mulieribus concessæ. quæ sequuntur, tanquam testes nobis declarant:

- i. Si contra imperium aut vir ipse aliquid cogitaverit, aut cogitantibus conscius non indicaverit imperio, aut per se, aut quamcunque personam.
- ii. Si uxoris vitæ maritus quocunque modo insidiatus sit, aut insidiari volentes sciens non indicaverit, nec ulcisci secundum leges statuerit.
- iii. Si uxoris castitati insidiatus, aliis etiam eam adulterandam tradere tentaverit.
- iv. Si vir falso uxorem adulterii accusaverit.
- v. Si maritus cum aliis mulieribus in sua domo luxuriosè vivens à muliere inveniatur; aut alio in loco talem vitam degere convictus, ac semel & secundò sive per suos parentes, vel per mulieres, vel per alias fide dignas personas culpatus illum vivendi morem non repudiaverit.
- vi. Si vir per tres annos continuos ab initio matrimonii computandos, illa, quæ viris à natura data sunt, agere non potuerit.
- vii. Si sanctimoniam eligat vitam.

viii. Si

VIII. Si vir per quinque annorum decursum in captivitate fuerit, planeque incertum sit, utrum in vita superfit, nec ne.

Quarum postremam Leo ad imperium evehctus è numero sustulit, vetuitque, ullo ne modo contrahatur matrimonium; nisi plane certum mariti vel uxoris mortis nuntium vir aut uxor acceperit, uti constat *ex ipsius Constitut. xxxiii.* restituitque per *Constitut. xxx. & xxxi.* primam & tertiam ex istis Justiniani tribus, in §§. xiiii. & hoc sup. h. c. prædictis, Theodosii & Valentiniani causis adjectis, ac deinde in *Nov. cxvii. c. ap. viii. & ix.* prætermisissis. Cæterum jus divinum duas tantum agnoscit causas, *adulterium & maliciosam desertionem*, ut videre est apud *Matth. & Paul. in Sup. in §. xii. h. C. laudatis locis.*

An ob furorem dirimitur matrimonium.

§. XVII. Cæterum inferri posset, an etiam furor matrimonium rectè contractum impediatur? Respondendum esse videtur cum Jctis Ulpiano in *l. 8. ff. de his, qui sui vel alieni jur. & Paulo in l. 16 §. 2. ff. de Rit. Nupt.* quod non: Furor enim, dicit Paulus, *contrahi matrimonium non sinit: quia consensu opus est: sed rectè contractum non impedit.* Quod tamen contradicitur à *Juliano*, uti refert *Ulpianus in responso suo ad Sabinum l. 4. ff. de Div. & Rep. Julianus*, ait Jureconf. libro octavo decimo digestorum querit, *an furiosa repudium mittere, vel repudiari posset: & scribit furiosam repudiari posse; quia ignorantis loco habetur. Repudiare autem non posse propter dementiam.* Verum ne inter duas istas *ll. antinomia* esse videatur, nobis cum ipso *Ulpiano in l. 22. §. 7. ff. sol. matr.* distinguendum erit inter *furorem intervalla habentem*, ac proinde tolerabilem, & *inter furorem ferocem & insanabilem.* In priori casu matrimonii diremptionem non admittit Jctus, nitens hoc argumento: *Quid enim tam humanum est, quam fortuitis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse?* In altero concedit, duas scilicet ob has rationes: *vel quod altera persona ob furoris sevitiam cum altera versari non posset: vel quia liberos non habeat, procreanda sobolii cupidine teneatur.* At *Leo Imp. in Nov. cxl & cxii.* in eandem scribit sententiam, quod maritus, si non suo, nec eo conscio ipsius familiarium, aliorumve quorumlibet dolo, *uxor in furorem versa*

Quam diu maritus furorem mulieris sustinere debet.

versa sit, ob triennalem furorem connubium dissolvere possit. *Ubi enim*, inquit Imperator, approbetur, ubi rationi consentaneum, aut matrimonialis convictus sollicitudine dignus videatur, ut per totam vitam maritus insanienti uxori alligetur, ejusque fœdutatibus conficiatur? Si enim nullus adeo truculentus est, ut vel momento quemquam cum feris in eundem locum includere sustineat, quo modo legis benignitate pradita illa lex (nempe d. 8. de his, qui sui, sive potius l. 16. ff. de R. N.) que perpetuo efferata furore conjugii cohabitare maritum jubet? Sed, sibi objiciendo procedit Imperator, per conjugium, inquit, in unum corpus coierant, oportetquè membrum alterum alterius morbos perpeti: Et divinum præceptum est, QUOS DEUS JUNXERIT, NE SEPARANTUR.

Præclara quidem hæc & divina, profitetur ipse Imp. in solvendo objectionem illam, utpote que à Deo pronuntiata sint: Verum non rectè, nequè secundum divinum propositum hic in medium adferuntur. Si enim matrimonium talem statum conservaret, qualem ejus in principio Pronuba exhibuisset, quisquis separaret. Improbè profectò esset, neque reprehensionem effugeret. Jam vero quum præ furore ne vocem quidem humanam à muliere audias, nedum aliud quidquid eorum, qua ad oblectamentum & hilaritatem matrimonium largitur, ab illa obtineas, quis adeo acerbum horrendumquè matrimonium dirimere noli? Ea propter sancimus, ut si quando post initum matrimonium mulier in furorem incidat, ad tres annos infortunium maritus ferat, mœstitiamque toleret; & nisi interea temporis ab isto malo illa liberetur, neque ad mentem redeat, tunc matrimonium divellatur, maritusque ab intolerabili illa calamitate exoneretur. Mulieribus

Per quot annos mulier mariti furorem tolerare debet.

verò, si maritus inito matrimonio furore corripiatur, ac intra quinque annorum spatium ad pristinum sanæ mentis statum non revertatur, impunè à viro recedere permittit Idem Imperator, persuasus hoc argumento: Quomodo, cum matrimonii præcipuum sit, ut contrahatur cum utriusque conjugis commodo, quispiam esset mortalium, qui ne id ab initio tanquam inutile consistat suaderet, etiam non, si, postquam initum esset, eadem calamitas existat, ejus compagem tanquam inutilem dissuaderet; Hinc argumentatur porro: An operam dari oportet, ne quis omnino in mali cujusquam periculum incidat: Qui vero jam incidit, hic sine omni ope relinquendus, ipsiusque calamitatum non mi-

serescendum est? Cujus objectionis responſionem mox ſubnectit Idem Leo, cum dicit, *Quod illud perinde ſit, atque ſi quis, priuſquam morbo quiſpiam corripiatur, adhibendum remedium exiſtimet; at jam correptum negato remedio mori ſinat. Sancimus itaque, loquitur Leo, ut ſi furor poſt initum matrimonium ſuperueniat, ne intra quinque annos conjuges diſjurgantur. Etenim quemadmodum quando per omnem vitam furor duraret, nec tamen matrimonium dirimi poſſet, id durum & iſcerbum oſſe, viſum eſt: ita tantò tempore expectare & perſeuerare neceſſe eſt. At ſi, poſtquam tantum temporis decurrerit, malum ſe non remiſerit, neque furioſus reſpuerit, cum neuius commodo aut incommodo conjugium dirimatur.*

Metus.

§. XVIII. Item quæri poſſet, an aliquis, qui metu ad contrahenda Sponſalia perductus & poſtea nihilominus libero conſenſu matrimonium perfecerit, ad conjugii diremptionem rectè intendere poſſet? Reſp. quod non; quippe metus libero ſubſecuto conſenſu purgatus cenſetur, ut declarant *Theod. Beza in tr. de Repud. pag. 87. Weſenb. ad tit. de Rit. Nupt. §. ult. Chriſten. in diſſ. de Rep. Queſt. vi.*

Vetus de moribus actio.

§. XIX. Olim cum certæ non erant Repudiorum cauſæ, actio erat de moribus penalis. *l. de moribus cod. Theod. de dotib. l. 5. ff. de pact. dotal. l. 39. ff. Sol. matr. quæ dabatur ex arbitrio & diſquiſitione judicum contra eum, qui ſeparationi cauſam dediffe videatur. l. xi. §. fin. ff. ad l. Jul. de adult. l. 8. in fin. ff. de capt. & poſtlim. non vero hæredi, nec contra hæredem. l. 15. §. 1, & 2. ff. Sol. matr. d. l. 1. C. Theod. ad id, ut, ſi malis mulieris moribus accidiffet, portiones quaſdam ex dote exigat maritus; ſi viri contigiffet, dotem repræſentet vir cum fructibus quadriennii, vel reddat ſexto menſe à die repudii, teſte *Ulpiano in fragm. t. 6. §. XIII.* Verum hac occasione obſervandum eſt, magnam fuiſſe differentiam inter *mores majores*, ut *adulteria*, & *leviores*, quales erant omnes reliqui: Nam propter *mores majores* dotem cum dictis fructibus præſentem; propter *minores* ſenſum menſium die reddere debebat maritus, auctore *Ulpiano XII. §. cit. §. laud. tit. vi.* Cæterum cum Divortiorum cauſæ erant certæ, ſufficiebantque pœnæ injuſti repudii in *l. 8. C. de Repud. comprehenſæ*, ſuffulit*

Ejus ſublatio.

stulit illam de moribus actionem Justinianus Imp. in l. XI. §. 2. vers. Judicio.

§. XX. Divortii sine justa causa facti poena fuit varia: ex Roma Repudii
 li enim institutione mariti bona ad uxorem devolvebantur, refe- poena va-
 rente Alex. ab Alex. sapientia. lib. IV. cap. VIII. vel ut Plut. in Ro- ria.
 mulo pag. 32. L. A. placet, partim Cereri consecrabantur, partim Ex lege
 uxori adjudicabantur. Ex praedicta in §. b. cap. XIII. Imp. Theodosii Romuli.
 & Valentiniani constitutione l. 1. §. 4, 5. & 7. C. de Repud. Mulier sine Imp.
 justa & probabili causa à marito Divortens perdebat dotem at- Theodosii
 que nuptialia lucra, quæ maritus servare tenebatur liberis ex & Valenti-
 conjugio superstitibus, & intra quinquennium nubendi alii non niani.
 habeat denuò potestatem. ex l. 1. & 2. C. Theod. etiam deporta-
 batur, omniaque sua deponere debebat in domo mariti, us- lev meo Q
 que ad aciculam capitis, hoc est, dicit Jacob. Cujac. ad Nov. h. n. lib. 5b
 22. acum crinale. Vir verò ita discedens, amittebat do- -ib. oris v
 nationem propter nuptias & dotem redhibere cogebatur. .o. d. 10 v
 Verum quid fiet, inquires, si nulla dos, nullaque idè donatio
 propter nuptias in contrahendo matrimonio intervenerit?
 Resp. juxta Justiniani constitutionem l. XI. pr. C. de Repud. quod
 maritus, si ipsius culpa fiat, teneatur dare quartam partem bo-
 norum suorum, modò ea pars non excedat centum libras au-
 ri, quæ servanda est liberis ex eo matrimonio ad similitudi-
 nem dotis & propter nuptias donationis. Mulier si causam
 præbeat, quadrantem præstat bonorum suorum communibus
 liberis æque servandum. Quod autem jus legis octava per No- Ex jure
 vellas nonnihil mutatum est: Mulier enim si sine causa re- Novella-
 pudium miserit, ab aliis nuptiis per omnes vitæ dies sese ab- rum.
 stinere jubetur, & in monasterium conjicitur: Si maritus
 autem causam discidio præbuerit, uxori dotem unà cum
 sponsalitia largitate reddere, & tantum ex aliis ejus faculta-
 tibus, quantum faciat tertia pars antenuptialis largitatis,
 præbere debet; ita tamen, ut mulier filiis existentibus
 usum tantum habeat & ante nuptialis donationis, & tertiæ
 istius datæ partis; proprietatem verò filiis conservet; filiis
 autem non superstitibus super usum etiam habeat rerum pro-
 prietatem Nov. CXVII. cap. XIII. Hodie mariti & mulieris
 poena communis est, ut, si absque justa causa divortant, in
 mona-

monasterium detrudantur : *In delicto enim aequali similes eis imminere poenas, justum esse putat Imp. Justinianus in Nov. CXXVII. cap. IV. adde Nov. CXXXIV. cap. XI.*

Canonum
separatio
thori &
mensae.

Quam val-
de differt à
vero di-
vortio.

Quam val-
de differt à
vero di-
vortio.

§ XXI. Canones cum noluerunt, matrimonium, quod ab initio rectè est contractum, & perfectum, consummatumque concubitu, quem *carnalem* illi vocant *copulam*, dissolvi, introduxerunt quandam viri & mulieris divulsionem particularem, quam dicunt *separationem thori & mensae*, quam permittunt ob unam stupri causam *cap. 2. de conjug. leprosor. caus. 32. Quest. 1. cap. Dixit Dominus*. Cessante vero coitu ob naturale impedimentum, medicorum arte inseparabile, matrimonium dirimitur. *cap. ex literis. III. de frigid. & maleficiat.* Cæterum illa *thori & mensae separatio* planè legibus civilibus est incognita, multumque differt à divortio: *Divortium*, enim ait *Paulus in sup. in §. IV. b. cap. d. l. 3. non est verum, nisi quod sit animo perpetuam constituendi dissensionem*; ita ut nulla ulterioris cohabitationis spes superstes maneat: at illa *thori & mensae separatio* tantum domestica est segregatio, quæ fit ad certum tempus, retenta spe futurae reconciliationis. Præterea divortium præbet facultatem novum contrahendi conjugium: at discedentibus à thoro & mensa minimè illud conceditur.

ADJUNCTA.

I. *Res immobiles deponi non possunt.* II. *Mandator vulneris tenetur de cade.* III. *Salmatii sententia, quod circa mutuum non fiat alienatio, non procedit.* IV. *Remedium l. 2. C. de rescind. vend. locum non obtinet in transactionibus.* V. *Pinelli, Donelli & Fachin. opinio, dictum nempe remedium vires operari circa eos, qui scientes rem non esse tanti valoris emerant, non est admittenda.* VI. *Quatuordecim exheredationis causæ in Nov. CXV. cap. III. expressæ ad similes vel graviores non possunt extendi.* VII. *Fabri conjectura, quod querela inofficiosi testamenti sit actio popularis, est rejicienda.* VIII. *Nullæ dantur actiones per se & ex sua origine mixtæ.*

F I N I S.